

Hundgöra

– att göra hundar som gör nytta

Betänkande av Tjänstehundsutredningen

Stockholm 2005

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2005:75

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Tryckt av XGS Grafisk Service
Stockholm 2005

ISBN 91-38-22420-8
ISSN 0375-250X

Till Statsrådet och chefen för Jordbruksdepartementet

Regeringen beslutade den 17 juni 2004 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att kartlägga och analysera behov av och tillgång till hundar lämpliga som tjänstehundar samt olika alternativ när det gäller uppfödning och utbildning av tjänstehundar, inklusive ett statligt åtagande.

Som särskild utredare förordnades samma dag Bertil Norbelie.

Den 1 december 2004 anställdes husdjursagronomen Per Arvelius som utredningens huvudsekreterare och nationalekonomen Kerstin Persson som dess biträdande sekreterare.

Till att ingå i en referensgrupp till utredningen förordnades den 26 januari 2005 Lasse Eriksson, utvecklingsansvarig vid Rikskriminalpolisens polishundtjänst; Åke Hedhammar, professor vid Sveriges lantbruksuniversitet; Kenneth Jägsander, ledamot av Synskadades Riksförbunds förbundsstyrelse; Sven-Peter Ohlsson, biträdande brottsbekämpningschef vid Tullverket; Helena Rosenberg, avelskonsulent vid Svenska Kennelklubben; Jan-Olof Säll, lärare brand/räddning vid Räddningsverket; Björn Wahlgren, överstelöjtnant vid Försvarmaktens Hundtjänstenhet och Jöran Wikblad, ledamot av Centrala Tjänstehundssektorn vid Svenska Bruks-hundklubben. Som experter i utredningen förordnades samma dag Birgitta Danell, professor i husdjursförädling och Agneta Norgren, departementssekreterare.

Utredningen har antagit namnet Tjänstehundsutredningen. Härmed överlämnas betänkandet **Hundgöra – att göra hundar som gör nytta** (SOU 2005:75). Utredningsuppdraget är nu slutfört.

Stockholm i september 2005

Bertil Norbelie

/Per Arvelius

Innehåll

Förkortningslista	9
Sammanfattning	11
1 Utredningsuppdraget	17
1.1 Direktiv.....	17
1.2 Arbetets uppläggning.....	19
1.3 Betänkandets disposition.....	21
2 Förslag för en väl fungerande tjänstehunds försörjning	23
2.1 Förslag	23
2.2 Motiv för mina förslag.....	24
2.2.1 Produktion av tjänstehundsämnen för statlig verksamhet	24
2.2.2 Struktur på och ledning av tjänstehundsproduktion för statliga ändamål	40
2.2.3 Uppgifter för huvudmannen.....	45
2.2.4 Kontrakterade räddningshundar.....	53
2.2.5 Finansiering.....	54
2.3 Övriga överväganden och kommentarer	55
2.3.1 Statligt finansierad produktion av tjänstehundsämnen.....	55
2.3.2 Statliga tjänstehundsanvändare	56
2.3.3 Kortsiktiga åtgärder.....	57

3	Hundar, tjänstehundar och tjänstehundsverksamhet.....	59
3.1	Hunden – världens äldsta husdjur	59
3.1.1	Ursprung	59
3.1.2	Raser	59
3.2	Hunden i dag	60
3.3	Statlig tjänstehundsverksamhet	65
3.3.1	Bakgrund	65
3.3.2	Historik	67
3.3.3	Polisen.....	72
3.3.4	Tullverket	75
3.3.5	Kriminalvården.....	77
3.3.6	Ledarhundar	78
3.3.7	Försvarsmakten	80
3.3.8	Räddningshundar	83
3.3.9	Övrigt	85
3.4	Övriga tjänstehundsintressenter	86
3.4.1	Svenska Kennelklubben	86
3.4.2	Svenska Brukshundklubben	87
4	Lämpliga egenskaper hos tjänstehundar	89
4.1	Mentala, fysiska och hälsomässiga egenskaper	89
4.1.1	Mentalitet	89
4.1.2	Fysiska egenskaper.....	94
4.1.3	Hälsa	95
4.2	Raser	97
4.3	Avelsmål.....	98
5	Behov av och tillgång till tjänstehundar	99
5.1	Behov av tjänstehundar	100
5.1.1	Nuvarande bestånd av tjänstehundar.....	100
5.1.2	Rekryteringsbehov.....	103
5.2	Tillgång till hundar lämpliga för tjänst.....	105
5.2.1	Tjänstehundsanvändarna uppger svårigheter med ämnesförsörjningen	106

5.2.2	De statliga hundanvändarnas anskaffning och kassation av tjänstehundar	107
5.2.3	Uppfödning av tjänstehundar	113
5.2.4	Antal hundar med lämpliga mentala egenskaper	117
5.3	Orsaker till brist på tjänstehundsämnen	123
6	Tjänstehundsverksamhetens ekonomi	127
6.1	Inledning.....	127
6.2	Sammanfattning	128
6.3	Kostnadsbilden för tjänstehundsverksamheten	132
6.3.1	Finansiering.....	132
6.3.2	Statligt ägda tjänstehundar	133
6.3.3	Privata kontrakterade tjänstehundar	140
7	Konsekvensanalyser.....	143
7.1	Kostnader, intäkter, finansiering och regional påverkan.....	144
7.2	Offentligt åtagande, konkurrensaspekter och små företag.....	146
7.3	Djurskydd.....	147
7.4	Brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete	147
Bilaga 1	Kommittédirektiv	149
Bilaga 2	Exempel på prövningsbestämmelser.....	157
Bilaga 3	Lämplighetstester och ideal- och tjänstbarhetsprofiler	179
Bilaga 4	Kostnader för tjänstehundsverksamheten.....	195
	Källförteckning	209

Förkortningar

amsökhund	ammunitionssökande hund
FHTE	Försvarsmaktens Hundtjänstenhet
FM	Försvarsmakten
FRG	Frivilliga Resursgrupper
HS	Hundskolan (generell beteckning i detta betänkande för den statliga hundskoleverksamheten i Sollefteå åren 1936-1992)
Ing 2	Göta Ingenjörregemente, Eksjö
IWDBA	International Working Dogs Breeding Association
KBM	Krisberedskapsmyndigheten
KC	Kompetenscentrum (enheter inom Tullverket)
KVS	Kriminalvårstyrelsens säkerhetsgrupp
L-test	lämplighetstest
MH	Mentalbeskrivning Hund
MP-hund	Militärpolishund
OH-kostnader	Overheadkostnader
RHFU	Räddningshundförarutbildning
R-hund	Reservbevakningshund
RPS	Rikspolisstyrelsen
SAR	Search and Rescue (Räddningsverkets internationella räddningsstyrka)
SBK	Svenska Brukshundklubben

SIDA	Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete
SKK	Svenska Kennelklubben
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet
SRF	Synskadades Riksförbund
SRV	Räddningsverket
SWEDDEC	Totalförsvarets minröjningscentrum
övs-hund	övervakningshund ("klassisk" polishund)

Sammanfattning

Utredningsuppdraget

Enligt kommittédirektivet (Dir. 2004:80) skall Tjänstehundsutredningen (Jo 2004:04) kartlägga behovet av och tillgången till hundar lämpliga som tjänstehundar i Sverige. Med tjänstehundar avses leddhundar för synskadade samt hundar som tillhör staten och används inom Tullverket, Försvarmakten, Polisen eller Kriminalvården eller som tillhör en enskild person och på grund av särskild förbindelse skall hållas till nämnda myndigheters eller Räddningsverkets förfogande. Om det finns någon brist skall analyseras vad den beror på. Utredningen skall även beskriva vilka avelsmål som bör ställas för att få fram en hög andel friska hundar med för tjänstgöring önskvärda egenskaper. Vidare skall olika alternativ när det gäller uppfödning och utbildning av tjänstehundar, inklusive ett statligt åtagande, analyseras, likaså det offentliga åtagandet i tjänstehundsverksamheten (avel, hundutbildning och hundtjänster), särskilt med beaktande av hur konkurrensvillkoren för övriga aktörer i tjänstehundsverksamheten påverkas av statligt finansierade insatser. Slutligen skall utredningen föreslå långsiktiga kostnadseffektiva åtgärder för att åstadkomma en god försörjning av tjänstehundar i landet, framför allt vad gäller avel. Allmänt gäller att djurskyddet och vikten av att avla på sunda hundar för att främja lång livslängd och frånvaro av ärftliga sjukdomar hos hundarna särskilt skall beaktas. Utredaren skall samråda med berörda myndigheter och organisationer, inklusive företrädare för sektorns privata aktörer, samt vid behov inhämta erfarenheter från andra länder.

Jag har valt att bedriva utredningsarbetet i nära samråd med användarna av de statligt finansierade tjänstehundarna, Tullverket, Försvarmakten, Polisen, Synskadades Riksförbund (SRF) och Räddningsverket, samt med Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), Svenska Kennelklubben (SKK) och Svenska Brukshundklubben (SBK). Utöver arbetet tillsammans med dessa myndigheter och

organisationer har jag för att inhämta information och synpunkter genomfört ett flertal studiebesök - bland annat hos privata uppfödare och utbildare av tjänstehundar - intervjuer och enkätstudier, de senare riktade bland annat till utländska statligt finansierade hundskolor.

Förslag

Sammanlagt finns det i dag (år 2005) fler än 4 500 tjänstehundar i Sverige vars utbildning eller användning finansierats helt eller delvis med statliga medel. Drygt 900 av dessa hundar ägs av Polisen (430), Försvarmakten (140), Tullverket (50), Kriminalvården (12) och SRF (290), resterande är privatägda hundar som kontrakterats för användning inom Försvarmakten, Polisen eller Räddningsverket. Mina förslag inriktar sig i första hand på de hundar som staten äger samt ledarhundar, det vill säga Polisens övs-hundar ("klassiska" polishundar) och specialsökhundar, Försvarmaktens bevakningshundar och ammunitionssökande hundar samt Tullverkets och Kriminalvårdens narkotikasökhundar. Det sammanlagda rekryteringsbehovet under den närmaste tioårsperioden för dessa hundtyper bedöms vara minst 180–210 hundar per år.

Tjänstehundar tillför samhället en betydande nytta, såväl ekonomiskt som i fråga om mer svårvärderade värden, en nytta vida överstigande kostnaderna. Tjänstehundsutredningens kartläggning visar att det i dag finns stora svårigheter att finna tillräckligt många hundar med egenskaper som gör dem lämpliga att utbilda till tjänstehundar. Försvarmakten har till exempel behov av ytterligare cirka 60 bevakningshundar, och SRF av ytterligare några tiotal ledarhundar. Mycket talar dessutom för att dessa problem eskalerar. Situationen är likartad även utanför Sveriges gränser. Den viktigaste orsaken till hundbristen är att den privata hundaveln, ur vilken de statliga tjänstehundsanvändarna är hänvisade att rekrytera sina hundar, inte har en inriktning som motsvarar de krav som ställs på tjänstehundar. Det är ytterst osannolikt att dessa problem går att lösa genom privata initiativ. Enligt min bestämda uppfattning saknas det förutsättningar att inom Sverige på rent marknadsmässiga villkor åstadkomma ett långsiktigt avelsarbete med inriktning på produktion av fullgoda tjänstehundar. Ingen enskild uppfödare kommer att ha råd att satsa de resurser och att skaffa sig den kompetens som ett systematiskt avelsarbete kräver. Mot denna

bakgrund måste staten anses ha ett direkt ansvar för tjänstehunds-försörjningen utöver det som tas i dag. För att säkra försörjningen med hundar på sikt måste förutsättningar skapas för en tjänstehundsavel som präglas av en långsiktig planering. Därför föreslår jag att regeringen tillser att detta kommer till stånd och skapar en verksamhetsstruktur som garanterar att avelsarbetet fortgående upprätthålls.

- *Staten skall ansvara för att det i Sverige produceras tjänstehundsämnen i tillräcklig omfattning och av tillräckligt god kvalitet så att de statliga tjänstehundsanvändarnas behov av egna tjänstehundar kan tillgodoses på såväl kort som lång sikt. När det gäller hundar avsedda för skydds-, bevaknings- och sökarbete innebär detta att regeringen skall tillse att ett avelsprogram upprättas och drivs. När det gäller ledarhundar kompliceras bilden av att riksdagen i maj 2005 beslutade om ett nytt upphandlingsförfarande som enligt propositionen kan förväntas ge en ökad produktion av ledarhundar. Jag befarar dock att det nya upphandlingsförfarandet inte kommer att ge önskvärt utfall. Därför skall beredskap upprättas för att produktion av ledarhundsämnen med kort varsel skall kunna igångsättas och full behovstäckning på sikt uppnås.*
- *För att tillse att ett avelsprogram upprättas och drivs skall regeringen skapa en organisation att ansvara för detta. Det finns fyra olika organisationslösningar som kan övervägas: en stiftelse, ett statligt bolag, en ny myndighet respektive ett inordnande i en befintlig myndighet. De olika lösningarna har alla både för- och nackdelar. Regeringen bör närmare bereda formerna för lämplig organisationsform. För att så långt möjligt garantera den för avelsverksamhet nödvändiga långsiktigheten bör regeringen hos riksdagen begära ställningstagande rörande betydelsen av användandet av tjänstehundar för olika ändamål och av att säkra en långsiktig försörjning med hundar lämpliga att användas som tjänstehundar. Huvudmannen skall vara fristående från de statliga tjänstehundsanvändarna men samverka med dem som berörs – i ett första skede Försvarmakten, Polisen, Tullverket och, eventuellt, Kriminalvårdsverket - samt avels- och annan vetenskaplig expertis.*

- *Huvudmannen skall ha som uppgift att arbeta med styrning, planering och utveckling av verksamheten med tjänstehundsavel, samt att ombesörja fodervårdsverksamhet. Det senare motiveras av att det finns stora vinster att göra, räknat som antal lämpliga tjänstehundsämnen i förhållande till antal födda valpar, på att ha kontroll över att valparna och unghundarna får en bra uppväxt. Beträffande den rent praktiska uppfödningen skall strävningen vara att genomföra en betydande del hos privata uppfödare genom att upprätta samarbetsavtal. Det skulle bland annat bli onödigt kostsamt för en myndighet, ett bolag eller en stiftelse att själv äga och hålla alla hundar som krävs, inklusive nödvändig infrastruktur, för att genomföra ett systematiskt avelsarbete. Som kärnverksamhet bör emellertid en begränsad kennelverksamhet bedrivas av huvudmannen, inte minst beroende på att det inte annars kan garanteras att tillräckligt antal valpar produceras. Huvudmannen skall även svara för att för avelsprogrammet nödvändig dokumentation om sjukdomar, tester, prov och andra resultat för relevanta hundar insamlas och registreras. Dokumentationens kvalitet är av central betydelse för avelsprogrammets förutsättningar att bli framgångsrikt; en systematisk avel kan aldrig bli bättre än vad dokumentationen medger. Tjänsten att upprätthålla en databas med alla relevanta uppgifter för en strukturerad tjänstehundsavel bör köpas av SKK. Motivet för detta är dels att det finns erfarenhet och kompetens inom SKK av att föra denna typ av register, dels att det blir enkelt att dra nytta av alla de uppgifter som redan finns om svenska hundar i deras befintliga databas.*
- *Jag föreslår att regeringen överväger att för räddningshundar införa en ordning liknande den som gäller för Försvarsmaktens ammunitionssökande hundar, det vill säga att hundförare kontrakteras med skyldighet att inställa sig för tjänstgöring under en given period. I dag finns ingen sådan skyldighet för utbildade räddningshundsekipage med följd att Räddningsverket för att kunna garantera att 12 ekipage med kort varsel skall kunna åta sig internationella uppdrag strävar efter att kontinuerligt se till att det finns 200 ekipage. Den ekonomiska effektiviteten med detta system kan ifrågasättas.*

- *De föreslagna åtgärderna angående produktion av tjänstehundsämnen skall finansieras inom ramen för anslagen för regional utvecklingspolitik. Detta förutsätter att huvudmannen lokaliseras till en plats där det är möjligt att tillämpa principen att ge regionalpolitiskt stöd för sysselsättningsändamål. De medel som behövs för att bedriva erforderlig forskning, inkluderande insatser på djurskyddsområdet, bör finansieras med medel ur Jordbruksdepartementets huvudtitel i de delar som avser forskningspolitik respektive djurskydd.*

Konsekvenser av mina förslag

Mina förslag innebär kostnader för upprättande av en huvudman för att hantera styrning, dokumentation, planering och utveckling av verksamheten. Under en uppbyggnadsperiod kommer verksamheten att generera mycket små intäkter och måste därför finansieras i sin helhet via statsbudgeten. Successivt kommer intäkterna från försålda hundar att öka och behovet av central statlig finansiering minska, men det är inte möjligt att redan i dag utgå från att verksamheten ens i ett långt tidsperspektiv kommer att kunna bli helt självbärande. Min bedömning är att de årliga kostnaderna vid ett genomförande av mina förslag på tio till femton års sikt kommer att vara lägre än, eller möjligen i paritet med, de besparingar som kommer att göras i form av längre tjänstgöringstid hos hundarna, lägre veterinärvårdskostnader med mera. En höjd kvalitet på statens tjänstehundar skulle också innebära en högre kvalitet på hundarnas arbete. Detta skulle medföra en effektivare myndighetsutövning, vilken dock är svår att kvantifiera i ekonomiska termer.

Att välja att inte starta en kvalificerad statlig avelsverksamhet innebär att de statliga tjänstehundsanvändarna fortsätter befinna sig i en beroendeställning i förhållande till den privata hundaveln. Utan kontroll över aveln går det inte att säkert säga vilka egenskaper de hundar som föds upp om tio eller tjugo år kommer att ha, men det är inte orimligt att befara att det kommer att finnas ännu färre hundar med för tjänst lämpliga egenskaper jämfört med i dag.

Föreslagen lokalisering kommer att innebära arbetstillfällen vilket i sin tur kommer att generera skatteintäkter för aktuell kommun.

De små företag som kommer att påverkas av mina förslag är främst hunduppfödare. En av anledningarna till att marknaden inte

förmår förse tjänstehundsanvändarna med lämpliga hundar är att de allra flesta uppfödare arbetar i liten skala, varav ingen bedömts ha resurser att bedriva en avelsverksamhet av den omfattning som krävs för att nå ett riktigt bra avelsresultat. Ytterst få svenska hunduppfödare, om ens någon, har uppfödning av hundar ämnade för tjänst som främsta inkomstkälla. Den organisering av den svenska tjänstehundsaveln som jag har föreslagit innebär att alla uppfödare får rätt att delta i avelsarbetet om de uppfyller vissa kriterier och följer det upprättade avelsprogrammet. I gengäld kommer de att via den kontrollerade avelspopulationen kunna nyttja ett i tjänstehundssammanhang förstklassigt genetiskt material samt garanteras avsättning för hundar som föds upp inom avelsprogrammet. Sammantaget skapar mina förslag goda incitament för privata uppfödare - oavsett deras respektive verksamhets omfattning - att delta i ett statligt avelsarbete eftersom detta kommer att ge dem betydligt bättre förutsättningar att nå lönsamhet. Fler uppfödare än i dag kan därför komma att satsa på tjänstehunds-uppfödning. Dessutom ges befintliga kennlar med tjänstehundsriktning förutsättningar att utöka sina respektive verksamheter.

Ett genomförande av mina förslag kommer utan tvekan att medföra bättre såväl fysisk som mental hälsa hos tjänstehundar. Låg skade- och sjukdomsfrekvens upp i så hög ålder som möjligt och robust mentalitet, till exempel liten benägenhet att bli rädd, är nämligen av väsentlig betydelse för hur väl hundarna fungerar i tjänst. Därmed är de även de primära delarna i avelsmålet. Den föreslagna satsningen, inkluderande utökad forskning på hundområdet, kommer även att leda till en allmän kunskapshöjning vilken bara kan vara av godo ur en djurskyddsaspekt. Eftersom mina förslag innefattar ett väl utbyggt samarbete med den privata uppfödningen kommer såväl gener som kunskap att spridas utanför tjänstehundsleden. De positiva djurskyddskonsekvenserna kommer därför inte att inskränka sig till enbart tjänstehundar, utan även komma hundar i allmänhet till godo.

1 Utredningsuppdraget

1.1 Direktiv

Efter viss omstrukturering av det i bilaga 1 bifogade kommittédirektivet (Dir. 2004:80) fås att Tjänstehundsutredningen (Jo 2004:04) skall *kartlägga/undersöka/beskriva*:

1. Behovet av tjänstehundar i Sverige under den närmaste tioårsperioden, vem som är mottagare av hundarna och för vilket ändamål de används. Behovet av utbildning för hundar och hundförare och betydelsen av sådan utbildning för de olika ändamålen skall bedömas. Med tjänstehundar avses i första hand ledarhundar och hundar som används av Tullverket, Försvarsmakten, Räddningstjänsten eller polisväsendet.
2. Vilka egenskaper tjänstehundar skall besitta för att vara lämpliga för de olika ändamålen samt vilka raser som passar för detta.
3. Tillgången till lämpliga hundar i Sverige i dag och belysa om det finns någon brist och i så fall vad den beror på.
4. Den uppfödning som i dag finns för framtagande av tjänstehundar för samtliga sektorer.
5. Vilka avelsmål som bör ställas för att få fram en hög andel friska hundar med de önskvärda egenskaperna.

Utredningen skall vidare *analysera*:

1. Om och i så fall hur samordning mellan de statliga mottagarna kan ge ökad tillgång till lämpliga hundar samt höja kvaliteten på hundarna.
2. Olika alternativ när det gäller uppfödning och utbildning av tjänstehundar, inklusive ett statligt åtagande. Eventuella hinder för nyetablering och om verksamheten kan bedrivas med lönsamhet utan statlig långsiktig finansiering skall beaktas. Omfattning, inriktning och kostnader för de olika alternativen skall beskrivas samt finansiering för eventuella förslag med statsfinansiella effekter föreslås. Effektiviteten, inklusive kostnadseffektiviteten hos olika alternativ, konkurrensaspekter samt de legala möjligheterna inklusive förenlighet med EG-rätten skall bedömas.
3. Det offentliga åtagandet i tjänstehundsverksamheten (avel, hundutbildning och hundtjänster), särskilt med beaktande av hur konkurrensvillkoren för övriga aktörer i tjänstehundsverksamheten påverkas av statligt finansierade insatser. Konsekvenserna för de små företagen av de olika alternativen skall redovisas i enlighet med förordning (1998:1820) om särskild konsekvensanalys av reglers effekter för små företags villkor.

Slutligen skall *föreslås*:

1. Långsiktiga kostnadseffektiva åtgärder för att åstadkomma en god försörjning av tjänstehundar i landet, framför allt vad gäller avel. Vid behov skall förslag på författningsreglering lämnas.

Allmänt gäller att djurskyddet och vikten av att avla på sunda hundar för att främja lång livslängd och frånvaro av ärftliga sjukdomar hos hundarna särskilt skall vägas in i utredningsarbetet. Utredaren skall vidare samråda med berörda myndigheter och organisationer, inklusive företrädare för sektorns privata aktörer, samt vid behov inhämta erfarenheter från andra länder. Utredaren skall även bedöma möjligheterna till samordning med befintlig statlig och privat hundverksamhet i Sollefteå. Slutligen skall samtliga förslag kostnadsberäknas och finansiering redovisas för föreslagna åtgärder.

1.2 Arbetets uppläggning

Jag knöt i ett tidigt skede till mig en referensgrupp bestående av representanter för Försvarmakten, Rikspolisstyrelsen, Räddningsverket, Svenska Brukshundklubben, Svenska Kennelklubben, Sveriges lantbruksuniversitet, Synskadades Riksförbund och Tullverket. Tjänstehundsutredningens arbete har bedrivits i nära samråd med referensgruppen som haft full insyn i utredningsarbetet och även bidragit med faktamaterial. Till Tjänstehundsutredningen har även förordnats två experter som har bistått utredningen beträffande avelsfrågor, på djurskyddsområdet och som kontakt gentemot Försvars-, Justitie-, Finans- och Socialdepartementet. Även experterna har haft full insyn i utredningsarbetet. Jag har under utredningstiden kallat referens- och expertgruppen till sammanlagt fyra sammanträden.

Utöver arbetet i referensgruppen har jag eller utredningens sekretariat, för att inhämta faktaunderlag och synpunkter, gjort studiebesök vid verksamheter där det bedrivs uppfödning och dressyr av leddhundar, uppfödning och dressyr av Försvarmaktens hundar, träning av privatägda Räddnings- och bevakningshundar och deras förare, utbildning i hundtjänst av frivillig försvarspersonal i Svenska Brukshundklubbens regi, dressörutbildning, samt vid utbildning av narkotikasökhundar och deras förare inom Tullverket. Utredningen har även närvarat och sett polishundar och narkotikasökhundar inom Tullverket i samband med tjänstgöring. Utredningen har också besökt Svenska Kennelklubben och privata uppfödare och hundskolor med inriktning mot tjänstehundar samt närvarat vid Mentalbeskrivning Hund inom Svenska Brukshundklubben. Utredningen har deltagit vid flera konferenser som avhandlat tjänstehundar eller hundar i allmänhet. Intervjuer har skett med företrädare för flera olika polismyndigheter och militära enheter samt Svenska Brukshundklubben och Svenska Kennelklubben. Kontakter har även tagits med flera initierade personer utanför den egentliga tjänstehundsverksamheten, bland annat genetiker, etologer och veterinärer. Utredningen har initierat undersökningar hos Polisen, Försvarmakten, Synskadades Riksförbund, Iris Hundskolan AB, Tullverket, Kriminalvården, Svenska Brukshundklubben och Svenska Kennelklubben om deras kostnader för olika delar av respektive hundverksamhet, samt hos Polisen, Försvarmakten, Synskadades Riksförbund, Iris Hundskolan AB och Tullverket om rekryteringsförfarande, kassationsorsaker, ursprung med

mera beträffande deras tjänstehundar. För att bedöma tillgången till hundar med för tjänst lämpliga mentala egenskaper har jag även tillsett att det genomförts en studie där önskvärda mentala egenskaper hos olika typer av tjänstehundar har jämförts med mentaliteten hos den privata populationen schäfrar och labradorer. Jag har också sänt en enkät till nio militära och polisiära hundskolor i sju europeiska länder (Belgien, Norge, Tjeckien, Tyskland, Ungern, Storbritannien och Österrike) som bedriver egen uppfödning i större eller mindre skala och ställt frågor om produktionen av tjänstehundar i dessa länder. Jag har även tagit del av ett stort antal rapporter, artiklar, propositioner, utredningar med mera som behandlar olika aspekter av mitt uppdrag.

Beslutet om att tillsätta Tjänstehundsutredningen fattades av regeringen den 17 juni 2004. Redovisning av uppdraget skulle ske senast den 1 juni 2005. Utredningen kunde av olika skäl inte påbörja sitt egentliga arbete förrän den 1 december 2004. Jag förutsatte därför att utredningen skulle få förlängd tid i motsvarande utsträckning. Regeringen beslutade emellertid den 19 maj 2005 att Tjänstehundsutredningen skulle redovisa sitt uppdrag redan den 1 september 2005 (Dir 2005:60), vilket medfört att utredningen arbetat under stor tidspress. Den 12 maj 2005 beslutade dessutom riksdagen om ett nytt upphandlingsförfarande för ledarhundar, vilket ytterligare ändrade förutsättningarna för mitt arbete. Mot denna bakgrund har jag valt att prioritera de mer funktionella aspekterna av uppdraget. Jag har mot bakgrund av tillgång till och behov av hundar lämpliga som tjänstehundar samt de förutsättningar – såväl marknadsmässiga som biologiska – som råder beträffande produktion av tjänstehundsämnen analyserat och lämnat förslag på hur en god tillgång till dugliga tjänstehundar kan säkerställas.

Tjänstehundsutredningens huvudsekreterare har tidigare arbetat som sekreterare i Hundansvarsutredningen (Jo 2002:02) som resulterade i betänkandet Hund i rätta händer – om hundägarens ansvar (SOU 2003:46). För att spara tid har jag valt att efter mindre justeringar använda ett par kortare texter från detta betänkande.

1.3 Betänkandets disposition

I kapitel 2 redogör jag för mina förslag och motiven för dem. Jag lämnar även förslag på finansiering.

I kapitel 3–6 presenteras den största delen av det kartläggningsarbete, och dessutom vissa analyser, som jag enligt direktivet skall genomföra.

I kapitel 7 beskrivs konsekvenserna av mina förslag vad gäller kostnader, finansiering, regional påverkan, offentligt åtagande, konkurrensaspekter, små företag, djurskydd, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete.

I bilaga 1 återges utredningens direktiv.

Bilagorna 2–4 ger bakgrunds- och faktaunderlag för kapitlen 3–6.

2 Förslag för en väl fungerande tjänstehunds försörjning

2.1 Förslag

Staten skall ansvara för att det i Sverige produceras tjänstehundsämnen i tillräcklig omfattning och av tillräckligt god kvalitet så att de statliga tjänstehundsanvändarnas behov av egna tjänstehundar kan tillgodoses på såväl kort som lång sikt.

Regeringen skall skapa en organisation, här benämnd Huvudmannen, att ansvara för produktionen av tjänstehundsämnen. Här kan fyra olika organisationslösningar övervägas: en stiftelse, ett statligt bolag, en ny myndighet respektive ett inordnande i en befintlig myndighet.

Regeringen bör närmare bereda formerna för lämplig organisationsform. Regeringen bör hos riksdagen begära ställningstagande rörande betydelsen av att använda tjänstehundar för olika ändamål och av att säkra en långsiktig försörjning med hundar lämpliga att användas som tjänstehundar.

Huvudmannen skall:

- När det gäller hundar avsedda för skydds-, bevaknings- och sökarbete tillse att ett avelsprogram upprättas och drivs.
- Upprätta beredskap för att produktion av ledarhundsämnen med kort varsel kan igångsättas och full behovstäckning på sikt uppnås.
- Vara fristående från de statliga tjänstehundsanvändarna.
- Knyta till sig representanter för dem som berörs – i ett första skede Försvarmakten, Polisen, Tullverket och, eventuellt, Kriminalvårdsverket - samt avels- och annan vetenskaplig expertis.

- Arbeta med styrning, planering och utveckling av verksamheten med tjänstehundsavel.
- Ombesörja fodervärdsverksamhet.
- Sträva efter att genomföra en betydande del av den rent praktiska uppfödningen hos privata uppfödare genom att upprätta samarbetsavtal.
- Som kärnverksamhet bedriva en begränsad kennelverksamhet.
- Svara för att för avelsprogrammet nödvändig dokumentation om sjukdomar, tester, prov och andra resultat för relevanta hundar insamlas och registreras. Tjänsten att upprätthålla en databas med alla relevanta uppgifter för en strukturerad tjänstehundsavel bör köpas av Svenska Kennelklubben.

Regeringen skall överväga att för privatägda kontrakterade räddningshundar införa en ordning liknande den som gäller för Försvarmaktens ammunitionssökande hundar, det vill säga att hundförare kontrakteras med skyldighet att inställa sig för tjänstgöring under en given period.

De föreslagna åtgärderna angående produktion av tjänstehundsämnen skall finansieras inom ramen för anslagen för regional utvecklingspolitik. De medel som behövs för att bedriva erforderlig forskning, inkluderande insatser på djurskyddsområdet, bör finansieras med medel ur Jordbruksdepartementets huvudtitel i de delar som avser forskningspolitik respektive djurskydd.

2.2 Motiv för mina förslag

2.2.1 Produktion av tjänstehundsämnen för statlig verksamhet

Staten skall ansvara för att det i Sverige produceras tjänstehundsämnen i tillräcklig omfattning och av tillräckligt god kvalitet så att de statliga tjänstehundsanvändarnas behov av egna tjänstehundar kan tillgodoses på såväl kort som lång sikt.

När det gäller hundar avsedda för skydds-, bevaknings- och sökarbete innebär detta att regeringen skall tillse att ett avelsprogram upprättas och drivs.

När det gäller ledarhundar kompliceras bilden av att det den 12 maj 2005 beslutades om ett nytt upphandlingsförfarande för ledarhundar (prop. 2004/05:84; bet. 2004/05:SoU17; rskr. 2004/05:241). Upphandlingsförfarandet kan enligt propositionen och utskotts- betänkandet förväntas ge en ökad produktion av ledarhundar. För det fall att det nya upphandlingsförfarandet inte skulle ge det förväntade utfallet skall, inom ramen för den enhet som måste skapas för att ombesörja det tidigare nämnda avelsprogrammet, upprättas beredskap för att produktion av ledarhundsämnen med kort varsel skall kunna igångsättas och full behovstäckning på sikt uppnås.

Regeringen bör hos riksdagen begära ställningstagande rörande betydelsen av att använda tjänstehundar för olika ändamål och av att säkra en långsiktig försörjning med hundar lämpliga att användas som tjänstehundar.

- Med ett *tjänstehundsämne* avses en hund som i åldershänseende är tillräckligt fysiskt och psykiskt (mentalt) mogen för att kunna sättas i dressyr till tjänstehund.
- *Tillräcklig omfattning* är på kort sikt det behov som huvudmannen prognosticerar, vilket bygger på vad användarna anger (till exempel en framförhållning som omfattar femårsperioder som inom vissa ramar tillåts revideras en gång per år eftersom det måste finnas ett visst utrymme för utvecklingsprojekt, tillfälliga besparingar med mera). På längre sikt betyder det att kontrollera en tillräckligt stor avelspopulation för att kunna vidmakthålla en tillräckligt god kvalitet på hundarna, helst förbättra den, utan att riskera att drabbas av inavelsproblem. Detta förutsätter en population om minst 70 tikar och 12–15 hanar (Sundgren, 1995), i vilken endast hundar som uppfyller uppställda dokumentationskrav tillåts sprida sina gener.
- *Tillräckligt god kvalitet* betyder ändamålsenlig fysik och mentalitet för att kunna utföra aktuella arbetsuppgifter och därmed förknippade aktiviteter (dressyr, hundgårdshållning och så vidare) samt hållbarhet över tiden – såväl fysisk/medicinsk som psykisk – givet de belastningar som detta utförande medför.
- Med *lång sikt* åsyftas flera decennier.

Sammanfattning

Polisen, Försvarmakten, Tullverket och Kriminalvården använder olika typer av tjänstehundar i sina respektive verksamheter. Även ledarhundar för synskadade bekostas med allmänna medel. Tjänstehundar tillför samhället en betydande nytta, såväl ekonomiskt som i fråga om mer svårvärderade värden, en nytta vida överstigande kostnaderna. Tjänstehundsutredningens kartläggning visar att det i dag finns stora svårigheter att finna tillräckligt många hundar med egenskaper som gör dem lämpliga att utbilda till tjänstehundar. Mycket talar dessutom för att dessa problem eskalerar. Den viktigaste orsaken till hundbristen är att den privata hundaveln, ur vilken de statliga tjänstehundsanvändarna är hänvisade att rekrytera sina hundar, inte har en inriktning som motsvarar de krav som ställs på tjänstehundar. Det är ytterst osannolikt att dessa problem går att lösa genom privata initiativ. Enligt min bestämda uppfattning saknas det förutsättningar att inom Sverige på rent marknadsmässiga villkor åstadkomma ett långsiktigt avelsarbete med inriktning på produktion av fullgoda tjänstehundar. Ingen enskild uppfödare kommer att ha råd att satsa de resurser och att skaffa sig den kompetens som ett systematiskt avelsarbete kräver. Mot denna bakgrund måste staten anses ha ett direkt ansvar för tjänstehunds försörjningen utöver det som tas i dag. För att säkra försörjningen med hundar på sikt måste förutsättningar skapas för en tjänstehundsavel som präglas av en långsiktig planering. Därför föreslår jag att regeringen tillser att detta kommer till stånd och skapar en verksamhetsstruktur som garanterar att avelsarbetet fortgående upprätthålls.

Bakgrund

Det finns flera typer av tjänstehundsverksamhet som finansieras med statliga medel. Detta redogörs utförligt för i kapitel 3. Polisens, Försvarmaktens, Tullverkets och Kriminalvårdens hundverksamheter bekostas inom ramen för respektive myndighets budget. Ledarhundar till synskadade finansieras genom statsanslag från Socialdepartementet via Socialstyrelsen till den ideella organisationen Synskadades Riksförbund (SRF) som väljer hur hundarna skall införskaffas och vilka synskadade som skall tilldelas hundar. Till sammans förfogar dessa fem tjänstehundsanvändare i dag över

4 500 hundar, varav de själva äger omkring 900. Behovet av egna hundar uppgår dock till ungefär 1 000 stycken. Det årliga rekryteringsbehovet är ungefär 200 hundar.

SRF köper ledarhundar från det egna bolaget Iris Hundskolan AB som i sin tur dels dresserar ledarhundar själva, dels köper färdiga ledarhundar från svenska och utländska leverantörer. För att få fram ledarhundsämnen, det vill säga otränade hundar, till den egna dressyrverksamheten föder Iris Hundskolan AB upp egna hundar samt köper valpar från andra uppfödare och även vuxna hundar. Från och med den 1 januari 2006 kommer ledarhundar att upphandlas av Hjälpmedelsinstitutet genom att tre till fem leverantörer kontrakteras. Polisen, Försvarmakten och Tullverket rekryterar i princip alla sina hundar genom att köpa vuxna tjänstehundsämnen från svenska eller utländska privatpersoner, uppfödare och företag som köper och säljer hundar. Försvarmakten håller på att bygga upp en egen avelsverksamhet som de beräknar på sex till tio års sikt räknat från starten år 2004 skall kunna förse myndigheten med dess behov av tjänstehundsämnen. Ännu har dock inga hundar rekryterats från den egna avelsstationen. Hos Polisen och Tullverket dresseras hundarna av de egna hundförarna till övervakningshundar ("klassiska" polishundar) eller specialsökhundar (till exempel kriminalsök-, bombsök- eller narkotikasökhundar) respektive narkotikasökhundar. Försvarmakten har anställda dressörer som dresserar de militära bevaknings- och ammunitionssökande hundarna. Kriminalvården har hittills framför allt köpt färdigdresserade narkotikasökhundar från Iris Hundskolan AB, men planerar att i framtiden liksom Tullverket och polisen låta hundförarna ombesörja dressyren. Försvarmakten och Krisberedskapsmyndigheten köper även tjänster av Svenska Brukshundklubben i form av utbildning av privatägda bevakningshundar, så kallade försvarmakts-hundar (FM-hundar), respektive räddningshundsekipage till den så kallade SAR-styrkan som skall upprätthållas av Räddningsverket för att kunna sändas på internationella uppdrag. Det finns många olika typer av tjänstehundar förutom dessa men där staten inte bidrar ekonomiskt, till exempel mögelhundar, röthundar, väktarhundar, ensamarbetande vakthundar, olika typer av miljöhundar (till exempel PCB-, kvicksilver- och gassökande hundar), servicehundar med flera.

Under en stor del av 1900-talet skedde merparten av produktionen av tjänstehundar till statlig tjänst vid den statligt ägda hundskolan i Sollefteå. I början av 1990-talet avvecklade staten sitt

ägande i hundskolan och delar av verksamheten drevs vidare i privat regi. Den statliga hundskolan födde upp, fodervärdsplacerade och dresserade olika typer av tjänstehundar bland annat till Tullverket, Polisen, Försvarmakten och synskadade. Uppfödningen av hundar för andra ändamål än ledarhundar hade periodvis stor omfattning (fler än 400 valpar årligen) och man hade därför goda möjligheter att genom selektiv avel styra hundarnas egenskaper i önskvärd riktning. Rasen man använde var schäfer. För uppfödning av ledarhundar - huvudsakligen labradorer - har man alltid varit betydligt mer beroende av den privata hundstammen; behovet av ledarhundar har aldrig varit tillräckligt stort för att det skulle vara ekonomiskt möjligt att hålla en egen stam med tillräckligt antal djur för att undvika negativa inavelseffekter. Hundskolans kunder, framför allt myndigheter, har såväl köpt hundar färdiga för tjänst som hundar som varit endast delvis dresserade och så kallade ämnen (otränade hundar).

Under 1980- och framför allt 1990-talet växte privatägda konkurrenser till Hundskolan fram. Ingen av dessa bedrev egen avel i den bemärkelsen att de hade en egen hundstam och därmed kontroll över den genetiska förändringen på sikt. Däremot fanns det de som hade egen uppfödning. I första hand sysslade de privata hundskolorna dock med dressyr; man skrev kontrakt med tjänstehundsanvändare om att leverera ett visst antal färdigdresserade hundar per år. Man köpte eller födde upp ämnen som sedan dresseades enligt kravspecifikationen och såldes. Det fanns ett par hundskolor som levererade fler än något tiotal hundar per år. Dessa gick i konkurs inom några få år från starten. Återstod gjorde några få företag med relativt liten produktion som levererade ämnen och/eller dresserade hundar. Vid sidan av Iris Hundskolan AB är detta situationen än i dag, dock med en väsentlig skillnad: som nämnts tidigare dresserar samtliga myndigheter som använder tjänstehundar, men undantag för Kriminalvården, i dag sina egna hundar, antingen som inom Försvarmakten av anställda dressörer eller, som hos Tullverket och Polisen, av hundförarna själva.

Tjänstehundsutredningens uppdrag

Min tolkning är att det centrala i Tjänstehundsutredningens (Jo 2004:04) uppdrag är att föreslå eventuella åtgärder som regeringen bör vidta för att samhällets behov av tjänstehundar skall kunna

tillgodoses. Jag har valt att avgränsa uppdraget till att gälla framför allt de statligt ägda hundarna, det vill säga Polisens, Tullverkets, Kriminalvårdens och Försvarmaktens hundar, samt ledarhundar för synskadade. De privatägda kontrakterade FM- och räddningshundarna har därmed inte prioriterats trots att de är en viktig del av samhällets behov av tjänstehundar. Skälen till detta är för det första att de privata kontrakterade hundarna är just privatägda; verksamheten bygger på att vanliga hundägare intresserar sig för tjänstehundsverksamhet. Att med statliga insatser försöka ytterligare reglera, påverka eller professionalisera denna i stor utsträckning ideella och väl fungerande verksamhet skulle sannolikt vara såväl orimligt kostsamt som kontraproduktivt. För det andra finns det inget som tyder på vare sig befintliga eller kommande svårigheter med rekrytering av dessa tjänstehundar. Jag förutsätter att ett genomförande av mina förslag, med ett undantag (se avsnitt 2.2.4), inte kommer att påverka denna verksamhet.

Mot denna bakgrund är den mest grundläggande frågan jag haft att ta ställning till huruvida tjänstehunds försörjningen är ett statligt ansvar utöver de insatser som redan görs inom ramen för den verksamhet som utförs av de myndigheter som nyttjar hundar. Om staten kan anses ha ett sådant ansvar är nästa fråga inom vilka delar av tjänstehunds försörjningen som åtgärder bör vidtas. Till grund för detta övervägande måste ligga dels en beskrivning av vilka problem som finns i dagsläget och vilka problem som kan förväntas uppkomma på sikt, dels en analys av vad dessa problem beror på. Slutligen skall föreslås hur sådana åtgärder lämpligen utformas.

Statligt ansvar vad gäller tjänstehundar

När det gäller de statligt ägda tjänstehundarna och ledarhundarna sker de statliga insatserna på i huvudsak två olika sätt. Det mest direkta ansvaret tas genom de medel som avsätts i statsbudgeten varje år för inköp av ledarhundar till synskadade. Även Polisens, Kriminalvårdens, Tullverkets och Försvarmaktens hundar bekostas via statsbudgeten genom att staten finansierar respektive myndighets verksamhet. Det är dock de olika myndigheterna själva som beslutar hur tilldelade medel skall fördelas inom ramen för de egna verksamheterna, till exempel hur mycket pengar som skall satsas på hundverksamhet. Ansvarigt departement är alltså inte, som när det gäller ledarhundar, direkt inblandat i fråga om dimensionering och

innehåll. Jag kan givetvis inte ha några synpunkter på de principiella förhållandena mellan departement och myndigheter. Men om det finns tillräckligt starka skäl kan det finnas anledning att frångå dessa grundläggande principer. Det kan till exempel handla om att det samhällsekonomiskt, djurskyddsmässigt eller för uppfyllandet av olika lagar eller konventioner vore gynnsamt om hela eller delar av ansvaret för tjänstehundsförsörjningen lyftes bort från de myndigheter som nyttjar hundarna. Därmed inte sagt att nuvarande ledarhundsmodell är den bästa, vare sig för ledarhundar eller för övriga tjänstehundstyper. Men inte heller den ordning som råder för Tullverkets, Polisens, Kriminalvårdens och Försvarsmaktens hundar är med nödvändighet den mest effektiva. Och just däri ligger statens ansvar i fråga om tjänstehundar såväl som annan skattefinansierad verksamhet, att den med hänsyn tagen till alla relevanta variabler bedrivs på effektivast möjliga sätt. Det är exempelvis uppenbart att tjänstehundsverksamhet kräver en långsiktighet utöver vad som ges av de treåriga budgetramarna.

Tjänstehundar tillför samhället en betydande nytta, såväl ekonomiskt som i fråga om mer svårvärderade värden, en nytta vida överstigande kostnaderna. Riksdagen har med anledning av regeringens proposition (prop. 1999/2000:79) Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken beslutat om en sådan nationell handlingsplan. Av de nationella målen framgår att människor med funktionshinder i alla åldrar skall kunna vara fullt delaktiga i samhällslivet. Målen är ambitiösa när det gäller tillgänglighet till lokaler och allmänna platser. Åtgärder förväntas vara genomförda år 2010. Andra mål gäller handikappades möjligheter till delaktighet och tillgång till information. I propositionen berörs särskilt de dövblindas situation. Även om ledarhundar till blinda och synskadade personer inte särskilt berörs i propositionen måste en slutsats vara att personer med dessa handikapp måste beredas möjlighet att bruka en ledarhund som ger den rörelsefrihet och livskvalitet som måste till för att nå målet om en full delaktighet för alla.

En ledarhund möjliggör en betydligt större rörelsefrihet för en gravt synskadad eller blind person och föraren blir mindre beroende av hjälp från andra personer. Eftersom hunden måste rastas och hållas i form får föraren regelbunden motion. För de många synskadade som är diabetiker är just rörelse av stor vikt för att motverka cirkulationsproblem som i längden kan leda till amputationer. Ledarhunden har också en stor social betydelse, bland annat

genom att den underlättar kontakter med andra människor. Som gravt synskadad eller blind har man i de flesta fall rätt till ledsagare enligt Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och till färdtjänst enligt Lagen (1997:736) om färdtjänst. Nyttjandet av ledarhundar medför en minskad belastning på dessa stödsystem.

Mer än 80 procent av alla insatser som görs med polishundar utgörs av någon form av "näsarbete", det vill säga att man utnyttjar hundens oerhört effektiva luktsinne. Det kan exempelvis handla om att man med utgångspunkt från en brottsplats låter hunden spåra efter en brottsling. För denna uppgift, att följa människospår - som utgör mer än en tredjedel av alla insatser - finns inga alternativ till att använda hundar. Andra exempel på näsarbete är att hunden söker i ett skogsområde efter en försvunnen person eller att den försöker finna narkotika, bomber eller kriminaltekniska spår. Ett exempel på när en kriminalsök hund använts är den hund som tillsammans med sin förare sökte efter omkomna i Thailand efter tsunamikatastrofen kring årsskiftet 2004/2005. Det har under många år talats om att olika typer av "tekniska nosar" skall utvecklas och att dessa kommer att kunna ersätta hundarna vid olika typer av preparatsök, det vill säga sök efter narkotika, bomber och så vidare. Mig veterligen finns ännu inga sådana tekniska nosar som kan konkurrera med hundarna i effektivitet. Möjligen finns det lösningar som skulle kunna komplettera de preparatsökande hundarna i vissa typer av situationer. Kostnaderna för att köpa in och använda denna typ av instrument, i den mån de över huvud taget finns att tillgå, är okända.

Omkring 15 procent av insatserna med polishundar gäller så kallat skyddsarbete, det vill säga att hunden används som ett hjälpmedel i samband med ordningshållning, vid demonstrationer och så vidare för att skydda hundföraren, andra poliser eller allmänhet. Ett exempel som belyser hundens skyddsfunktion och som inträffade våren 2005 var då en yxbevapnad man i Göteborg avväpnades med hjälp av en hund. Polishundar har också börjat användas som en preventiv åtgärd för att skydda personer som lever under hot. Polisen markerar sin närvaro genom att låta hundförarna upprepat vistas med sina hundar i närheten av den utsatta personens bostad, till exempel i samband med vanlig rastning, en åtgärd som inte kräver några extra resurser.

Till betänkandet En gräns – en myndighet? (SOU 1998:18) utarbetade Utredningen om utvärdering av EU-medlemskapets ef-

fecker för Tullverkets dimensionering och organisation m.m. (Fi 1997:05) en modell för att beräkna den samhällsekonomiska nyttan av Tullverkets beslag. En vidareutveckling av denna modell presenterades i rapporten Att mäta samhällsnytta av myndigheternas insatser, vilken togs fram år 2000 av Tullverket i samarbete med Alkoholinspektionen, Rikspolisstyrelsen och Folkhälsoinstitutet. I modellen ingår kostnader för bland annat rättsväsendet, sjukvården och bevakningsåtgärder inom detaljhandeln. Man har även inkluderat uppskattningar av vad en viss mängd narkotika är värd på gatan. År 2004 medverkade Tullverkets då drygt 40 hundar till två tredjedelar av antalet narkotikabeslag. Enligt modellen motsvarade detta 654 miljoner kronor i samhällsnytta. Det kan visserligen ifrågasättas om beslagen verkligen minskar tillgången till narkotika på gatan eller om tillförseln sker i sådan mängd att de inte har någon effekt. I så fall skulle inte beslagen generera samhällsnytta i den utsträckning som Tullverkets modell förutsätter. Att föra ett sådant resonemang utmynnar dock i slutsatsen att Tullverkets narkotikabekämpning har ringa värde. Enligt svensk lag är det förbjudet att föra in narkotikaklassade preparat i landet och Tullverkets uppgift är att i möjligaste mån se till att lagen efterlevs.

Försvarsmakten har bland annat olika typer av minhundar och vapen- och ammunitionssökande hundar. Hundarnas snabbhet är oöverträffad när det gäller att finna en framkomlig väg genom ett minfält, till exempel för att undsätta en skadad person. Även i många andra typer av situationer där man söker minor är hunden det särklassigt effektivaste hjälpmedlet. En tidigare chef för Försvarets Hundtjänstcentrum har uttalat att ett hundteam med sex hundar i snabbhet motsvarar 1500 mänskliga minröjare (Jalakas, 2000). Beträffande vapen- och ammunitionssökande hundar skriver en svensk officer, efter att ha arbetat med sådana i Irak för ett privat företag, att den amerikanska militären konstaterade att vid genomsök av fordon efter vapen så motsvarade varje hundteam sju soldater i effektivitet (Söderberg, 2005).

Det är svårt att beskriva hur stor samhällsnytta användningen av tjänstehundar genererar, särskilt som jag inte haft möjlighet att utarbeta någon ekonomisk modell av det slag som tidigare gjorts för Tullverkets narkotikasökhundar för att i ekonomiska termer kvantifiera nyttan. Tjänstehundsutredningen har gjort ett stort antal studiebesök vid olika typer av tjänstehundsrelaterad verksamhet, genomfört ett flertal intervjuer samt studerat relevant litteratur. Mot denna bakgrund vågar jag påstå att den positiva betydelsen av

de hundar som används i samhällets tjänst är svår att överskatta, vare sig värderingen görs i ekonomiska termer eller i mer svårvärderade mänskliga värden. Det är givetvis svårt att väga den nytta ett hundekipage gör mot fler anställda eller teknisk utrustning. Jag har ändå vid flera tillfällen förundrats över att statliga myndigheter inte strävar efter att använda hundar i betydligt större utsträckning än vad som är fallet i dag.

Tjänstehundsutredningens kartläggning visar att det finns stora svårigheter att finna tillräckligt många hundar som är lämpade för tjänst (kapitel 5). Enligt bland andra Polisens, Försvarsmaktens och SRF:s uppfattning ökar dessutom dessa problem, och man kan därför på goda grunder befara att med nuvarande system kommer i framtiden antingen kostnaderna för att vidmakthålla nuvarande kvalitetsnivå på tjänstehundsverksamheten att öka, eller så måste kraven på vad hundarna skall kunna prestera sänkas. Ytterligare en risk är att det blir så svårt att finna hundar som håller måttet att en eller flera av användarna ser sig tvungna att minska antalet hundar i tjänst eller helt och hållet lägga ner respektive hundverksamhet. Det är självfallet också möjligt att det blir en kombination av dessa scenarier, det vill säga att vi kommer att få uppleva dyrare och sämre och färre tjänstehundar. Oavsett vilket så sjunker effektiviteten med användningen av hundar i samhällets tjänst. I det följande avsnittet visar jag att användarnas rekryteringsproblem vad gäller hundar med största sannolikhet inte kan lösas genom initiativ vare sig från användarna själva eller från den privata sektorn. Mot denna bakgrund måste staten anses ha ett direkt ansvar för tjänstehundsförsörjningen utöver det som tas i dag. Regeringen bör därför hos riksdagen begära ställningstagande rörande betydelsen av användandet av tjänstehundar för olika ändamål och av att säkra en långsiktig försörjning med hundar lämpliga att användas som tjänstehundar.

Problembeskrivning och -analys

Av kapitel 5 framgår att de få och små kennlar och dressyrföretag som finns i dag och som specialiserat sig på någon form av tjänstehundsproduktion inte på långa vägar förmår täcka användarnas behov. Inte ens den i sammanhanget stora Iris Hundskolan AB klarar av att leverera det totala behovet av ledarhundar, detta trots att de inte bara föder upp och dresserar själva, utan även köper både val-

par, vuxna ämnen (odresserade hundar) och färdiga ledarhundar på såväl den svenska som den internationella marknaden. Det som präglar den svenska populationen hundar i tjänst är i stället hundarnas mycket varierade ursprung. Exempelvis är det endast någon enstaka kennel som är representerad med fler än en handfull hundar hos Polisen eller Försvarsmakten. Detta stämmer också väl överens med vad som uppges av både Försvarsmakten och Polisen; man har mycket svårt att lokalisera dugliga hundar och lägger stora resurser på detta. Man rekryterar valpar och vuxna hundar, svenska och utländska, från uppfödare, privatpersoner och företag som specialiserat sig på att köpa och sälja hundar. Man är för att täcka sina behov i stor utsträckning hänvisade till den uppfödning av hundar som är inriktad på att ta fram hundar för sällskap, för utställning eller för olika typer av hundsport. Dessa hunduppfödare, som i stort sett utan undantag bedriver sin kennelverksamhet som hobby och i liten skala, har avelsmål som i stor utsträckning skiljer sig från vad som är önskvärt för tjänstehundsanvändarna. Andelen dugliga tjänstehundar ur denna uppfödning är därför liten. Inte minst den tämligen ensidiga fokuseringen på hundarnas exteriöra egenskaper som många uppfödare ägnar sig åt anser jag är djupt olycklig; av avsnitt 4.1.2 framgår att en omfattande utställningsverksamhet enligt dagens normer i det närmaste står i ett motsatsförhållande till en god tillgång till hundar lämpliga som tjänstehundar.

De analyser som presenteras i avsnitt 5.2.4 tyder på att den svenska schäferpopulationen innehåller relativt få individer som besitter önskvärda mentala egenskaper. Det totala antalet födda schäfrar har dessutom i det närmaste halverats sedan början av 1990-talet. De hundar med önskvärda egenskaper som ändå föds är långt ifrån alltid tillgängliga för tjänst; även bland vanliga hundägare finns det nämligen många som uppskattar hundar med "tjänsteegenskaper". Dessutom har vi i Sverige en syn på hundar som gör att vi i det närmaste betraktar dem som familjemedlemmar. De flesta hundägare är därför ovilliga att sälja sina hundar. De hundar som i grunden är lämpade för tjänst och som dessutom är till salu är i allmänhet omplaceringshundar, vilket ofta är lika med hundar som ställt till med problem för sina ägare, problem som när de väl uppstått kan vara besvärliga att få bukt med. Även labradorstammens mentala egenskaper skiljer sig från vad som är önskvärt för ledarhundar (avsnitt 5.2.4).

De statliga tjänstehundsanvändarna har inte kunnat presentera någon tillförlitlig statistik över specifika anledningar ur hälsosynpunkt till vare sig avböjda erbjudanden om inköp, kassationer under test- och dressyrperiod eller under tjänstgöring. Det har därför inte heller varit möjligt att avgöra om hälsoläget förändrats över tiden. Det är dock en mycket vanlig uppfattning hos användarna att tjänstehundarnas fysiska hållbarhet och motståndskraft mot sjukdomar blivit sämre. Uppfattningen att hälsoläget åtminstone inte är optimalt stärks av det faktum att både Försvarsmakten och Polisen tvingas kassera ganska många av de hundar de köper in på grund av medicinska orsaker eller skador, och av att polisens övs-hundar ("klassiska" polishundar) tas permanent ur tjänst vid en genomsnittlig ålder av mellan sex och sju år. Det senare skall ses mot bakgrund av att tio år anses vara en normal ålder för att ta en hund ur tjänst. Utan tillförlitlig veterinär statistik att stödja sig på går det förvisso att hävda att dessa kassationer i förtid beror mer på slitsam tjänstgöring än på dålig hälsa hos hundarna. Men även om detta skulle vara en del av förklaringen är det sannolikt att en betydande del måste förklaras med brister i hundarnas grundförutsättningar, brister som alltså skulle vara möjliga att åtgärda om det togs större hänsyn till hälsoparametrar när hundar selekterades till avel. Icke desto mindre finns det naturligtvis skäl för berörda myndigheter att granska formerna för den egna hundanvändningen och utvärdera vad man kan göra annorlunda för att hundarna skall hålla bättre.

Min kartläggning av tillgången till hundar lämpliga för tjänst visar också att problemen att finna tillräckligt många tillräckligt bra hundar är likartade även utanför landets gränser. De svenska tjänstehundsanvändarnas svårigheter att rekrytera lämpliga hundar kan därför inte lösas genom att hundar köps från utlandet.

Det finns naturligtvis en rad orsaker - vid sidan av de som redan nämnts - till att behovet av tjänstehundar är större än tillgången. I dag utbildas till exempel hälften av alla statligt ägda tjänstehundar av de hundförare som sedan skall använda dem i tjänsten. Tidigare utbildades majoriteten av hundarna av professionella dressörer. Att vara hundförare och dressör förutsätter delvis mycket olika kompetenser. Det är därför möjligt att fler hundar skulle kunna utbildas till och fungera som tjänstehundar om det skedde en återgång till det gamla systemet. Det finns dock även fördelar med att hundförarna själva utbildar sina hundar, till exempel att de lär känna dem bättre och att de blir bättre rustade att hantera dressyrproblem som

uppstår i samband med tjänstgöringen. Man kan spekulera i andra orsaker till svårigheterna att finna bra tjänstehundar, till exempel att man på grund av brister i rutiner och testmetoder i samband med rekryteringsprocessen kanske tackar nej till erbjudna hundar som i själva verket skulle kunna fungera väl i tjänst. Min samlade bedömning är emellertid att de allt överskuggande anledningarna till svårigheterna att finna hundar lämpliga för tjänst står att finna i vad som sker *innan* hundarna rekryteras vid i genomsnitt två års ålder. Enkelt uttryckt är dessa de viktigaste anledningarna två till antalet:

1. Den privata hundaveln, ur vilken de statliga tjänstehunds-användarna är hänvisade att rekrytera sina hundar, har inte en inriktning som motsvarar de krav som ställs på tjänstehundar.
2. Privata hundägare förmår många gånger inte ta till vara och utveckla potentialen hos de hundar som i grunden (genetiskt) har för tjänsteändamål lämpliga mentala egenskaper. När sådana hundar uppnått lagom ålder för att sättas i dressyr och därmed skulle kunna vara aktuella för inköp har de därför många gånger gått förlorade.

Det är alltså ämnesproduktionen som måste lösas, det vill säga avel samt valp- och unghundsutveckling. Dressyr, utbildning av hundförare med mera hanteras lämpligen även fortsättningsvis av respektive användare av tjänstehundar på det sätt de finner lämpligt, antingen, som i dag, internt, eller genom upphandling på den privata marknaden.

I avsnitt 5.3 har jag redogjort för ett antal orsaker till att inriktningen på den privata aveln skiljer sig från vad som vore att föredra ur ett tjänstehundsperspektiv. En orsak är, som nämnts tidigare, givetvis att de allra flesta privata uppfödare strävar efter att producera hundar med andra egenskaper än vad som är önskvärt för tjänstehundar. Ytterligare en orsak är att systematisk avel är svårt, särskilt vad gäller de för tjänstehundar så viktiga beteendegenenskaperna. Den svenska hunduppfödningen sker nästan uteslutande på hobbynivå och tillräckliga förutsättningar för att bedriva systematisk tjänstehundsavel saknas. En systematisk avel kräver dessutom att alla "drar åt samma håll". Inom den privata aveln finns många skilda uppfattningar om vad som är en bra hund, vilket innebär att avelsmålen skiljer sig åt mellan olika privata uppfödare.

Vidare är ett verkligt avelsarbete kostsamt, dels på grund av att det förutsätter gedigna genetiska kunskaper såväl som praktiskt kunnande, dels eftersom det kräver kontroll över en relativt stor hundpopulation, dels för att det är en synnerligen långsiktig verksamhet. Slutligen är det ekonomiskt riskfyllt, bland annat mot bakgrund av att kundunderlaget utgörs av ett fåtal användare.

Det är alltså inte rimligt att anta att någon enskild uppfödare kan eller är beredd att satsa de resurser som ett långsiktigt avelsarbete kräver. Just den ideella grunden för hundverksamheten i stort gör dessutom en privat satsning på ett systematiskt avelsarbete ytterligare vansklig. Som en följd av den genetiska variationen inom den privata hundpopulationen kommer det alltid att finnas individer som lämpar sig för tjänst. Dessa individer kan, och kommer att kunna, säljas betydligt billigare än vad som skulle vara nödvändigt att ta betalt för de hundar som producerades inom ramen för en systematisk avelsverksamhet som skall bära sina egna kostnader. Om en långsiktigt syftande tjänstehundsavel etableras kommer bristen på tjänstehundar att minska. Detta kommer med all sannolikhet att få till följd att hundarna ur den målinriktade tjänstehundsaveln av de enskilda användarna upplevs som onödigt dyra, varför de i stället kommer att så långt utbudet tillåter köpa hundar ur hobbyuppfödningen. Därmed minskar efterfrågan på de dyrare hundarna varför priserna måste höjas: Ett långsiktigt hållbart avelsarbete kräver en viss storlek på avelspopulationen - *minst* 70 tikar och 12–15 hanar (Sundgren, 1995). Detta antal avelsdjur producerar ett så pass stort antal valpar att en minskad efterfrågan skulle få en direkt återverkan på prisnivån per hund. I och med detta skulle efterfrågan minska ytterligare och så vidare tills verksamheten inte längre gick att driva. Följaktligen är det inte möjligt att bedriva sådan verksamhet på marknadsmässiga villkor.

Av delvis liknande skäl är det inte heller optimalt att de olika användarna upprättar egna avelsprogram var för sig; rekryteringsbehovet inom respektive myndighet är helt enkelt så pass litet att kostnaden per producerat tjänstehundsämne blir onödigt hög. Eftersom flera av användarna vill ha hundar med snarlika egenskaper är i stället den självklara lösningen att en gemensam avelssatsning görs.

En allvarligt menad satsning på en tjänstehundsavel måste med absolut nödvändighet vara långsiktigt syftande. Det kan ta i storleksordningen tio år från starten tills man ser ett verkligt resultat i form av en hög andel av de producerade hundarna som håller måt-

tet som tjänstehundsämnen och som kommer att fungera länge och bra i tjänst. De genetiska förbättringar man sålunda lyckas åstadkomma under lång tid och till relativt stora kostnader kan dock gå till spillo på mycket kort tid. Just detta hände i början av 1990-talet då riksdagen beslutade att avelsverksamheten vid dåvarande Statens hundskola skulle bedrivas utifrån affärsmässiga principer och ombildade skolan till ett aktiebolag (se avsnitt 3.3.2). För att snabbt uppnå balans i budgeten såg dåvarande Hundskolan ingen annan utväg än att upphöra med det systematiska avelsarbete som bedrivits under flera decennier. Värdefulla avelsdjur belades med avelsförbud och såldes som vanliga tjänstehundar. I och med att det unika avelsmaterialet skingrades omintetgjordes även allt potentiellt framtida utfall av de stora investeringar som gjorts under åren för att bygga upp avelspopulationen.

I lägen där en myndighet måste genomföra besparingar eller av andra skäl är tvungen att välja att prioritera vissa verksamheter på bekostnad av andra, finns risk att tjänstehundsverksamheten används som intern budgetregulator. Men just när det gäller avelsverksamhet är det alltså inte möjligt att göra besparingar som går utöver vad som är genetiskt möjligt utan att det får ödesdigra följder. Den nedlagda avelsverksamheten i Sollefteå, med allvarlig brist på tjänstehundsämnen som följd, torde tala sitt tydliga språk. För att säkra försörjningen av hundar på sikt måste förutsättningar skapas för en tjänstehundsavel som präglas av en långsiktig planering. Regeringen måste ansvara för att detta kommer till stånd och skapa en struktur som garanterar att verksamheten fortgående upprätthålls.

De i dag förekommande statligt ägda eller med statliga medel inköpta tjänstehundarna kan utifrån vilka egenskaper som är önskvärda att de besitter indelas i två kategorier, bevaknings-, sök- och skyddshundar respektive ledarhundar. I den första kategorin ingår Försvarmaktens bevakningshundar och ammunitionssökande hundar, Polisens övs-hundar ("klassiska" polishundar) och olika typer av specialsökhundar samt Tullverkets och Kriminalvårdens narkotikasökhundar. Den andra kategorin består endast av ledarhundar för synskadade. Den enda av de nämnda hundtyperna som i dag har skyddsdressyr är polisens övs-hundar. I kapitlen 3 och 4 redogörs för de olika hundtypernas användning och önskvärda egenskaper. Framför allt när det gäller vilka mentala egenskaper hundarna bör ha finns relativt stora skillnader mellan de två kategorierna. De kan därmed inte omfattas av samma avelsmål. Det finns även vissa

skillnader mellan de olika tjänstehundstyperna i kategorin bevaknings-, sök- och skyddshundar. På ett fysiskt plan föredrar användarna när det gäller sökhundar, till exempel narkotika-sökhundar, i vissa sammanhang mindre och lättare hundar än vad som är önskvärt för en bevakningshund eller en övs-hund. När det gäller mentala egenskaper finns inga avgörande skillnader, även om Polisen som övs-hundar föredrar hundar med större benägenhet att visa aggressivitet än vad som är önskvärt för övriga hundtyper.

De tjänstehundsämnen som är svårast att finna är de som är lämpliga att utbilda till bevaknings-, övs-, och ledarhundar. Användarna har rapporterat att det periodvis kan vara svårt även att finna sökhundsämnen. En anledning till att det ändå är jämförelsevis enklare att rekrytera sökhundsämnen, är att det finns betydligt fler raser som har fysiska förutsättningar att kunna fungera som sökhundar. Rekryteringsbasen blir därmed betydligt större.

Mot denna bakgrund föreslår jag att regeringen tillser att det upprättas ett avelsprogram som har som inriktning att producera hundar som i mentalt hänseende är lämpade som bevaknings-skydds- och sökhundar, och när det gäller fysiska egenskaper i första hand som bevaknings- och skyddshundar. När det gäller ledarhundar kompliceras bilden av att det den 12 maj 2005 beslutades om ett nytt upphandlingsförfarande för ledarhundar (prop. 2004/05:84; bet. 2004/05:SoU17; rskr. 2004/05:241). Upphandlingsförfarandet kan enligt propositionen och utskottsbetänkandet förväntas ge en ökad produktion av ledarhundar. Jag är dock inte övertygad om att dessa åtgärder kommer att ge önskat utfall, framför allt inte på lång sikt. Därför föreslår jag att regeringen tillser att det inom ramen för den enhet som måste skapas för att ombesörja avelsprogrammet för bevaknings- skydds- och sökhundar, upprättas beredskap för att produktion av ledarhundsämnen med kort varsel skall kunna igångsättas och full behovstäckning på sikt uppnås. I ett inledningskede är det dock endast motiverat att kontrollera *en* avelspopulation med *ett* gemensamt avelsmål enligt ovan. Att etablera systematisk avelsverksamhet med skilda avelsmål för bevaknings-, sök- respektive skyddshundar är dels inte motiverat eftersom det i så stor utsträckning är samma egenskaper man söker hos de olika hundstyperna, dels för att flera avelsmål förutsätter flera avelspopulationer; antalet hundar som måste kontrolleras blir alltså betydligt större och verksamheten därmed dyrare. Den lämpligaste rasen att använda vid avel för bevaknings-, sök- och skyddshundar torde vara schäfer, dels på grund av att schäfer är

den vanligaste tjänstehundsrasen sett i både ett nationellt och ett internationellt perspektiv, dels för att schäfer fortfarande är den ras där det finns flest hundar med för tjänst lämpliga egenskaper (se även kapitel 4). Givet de unikt goda förutsättningar – bland annat i form av SKK:s omfattande databas - som råder i Sverige för att bygga upp ett fungerande avelsprogram för tjänstehundar, finns anledning att uttrycka stora förhoppningar om framtida exportmöjligheter vad gäller kvalificerade hundar, och även i fråga om dokumentation med mera för forskningsändamål (se vidare avsnitt 2.2.3).

Inom ramen för den föreslagna avelsverksamheten är det befogat att innefatta även fodervärdsverksamhet, det vill säga utplacering av födda valpar hos fodervårdar tills de uppnått en tillräcklig ålder för att kunna rekryteras av användarna och sättas i dressyr (ungefär ett och ett halvt år). Skälet är bland annat att det finns mycket stora vinster att göra om man kan kontrollera och se till att valparna och de unga hundarna får en stimulerande uppväxt och en lämplig uppföstran.

2.2.2 Struktur på och ledning av tjänstehundsproduktion för statliga ändamål

För att tillse att ett avelsprogram upprättas och drivs skall regeringen skapa en organisation, här benämnd Huvudmannen, att ansvara för detta. Här kan fyra olika organisationslösningar övervägas: en stiftelse, ett statligt bolag, en ny myndighet respektive ett inordnande i en befintlig myndighet. Regeringen bör närmare bereda formerna för lämplig organisationsform. Huvudmannen skall vara fristående från de statliga tjänstehundsanvändarna men till sig knyta representanter för dem som berörs – i ett första skede Försvarmakten, Polisen, Tullverket och, eventuellt, Kriminalvårdsverket - samt avels- och annan vetenskaplig expertis. Samverkan skall även ske med privata uppfödare.

Det går inte att lösa bristen på bra tjänstehundsämnen utan ett över en större population tillämpat och gemensamt avelsprogram. Av avsnitt 2.2.1 framgår att privata uppfödare inte har förutsättningar att kunna klara detta. Av ekonomiska skäl – det är mycket kostsamt att äga och föda upp ett stort antal hundar – är det inte heller rimligt att hela produktionsapparaten inlemmas i någon statlig

institution. Endast en förening av statliga resurser och kompetens med privata uppfödarens praktiska erfarenheter och totalt stora tillgång till hundar ger en framkomlig väg att skapa fullgoda tjänstehundar till rimliga kostnader.

För att åstadkomma en systematisk avel måste avelsverksamheten styras av en statlig huvudman och de avgörande besluten fattas av personer som har en oberoende ställning i förhållande till köparna av de tjänstehundsämnen som produceras. De statliga tjänstehundsanvändarna måste dock tillåtas ha inflytande på hur verksamheten bedrivs. En framgångsrik avel är i högsta grad beroende av ett gott samarbete mellan alla inblandade parter. Det är användarna som vet mest om vilken typ av hundar de behöver, något som är avgörande då avelsmål formuleras. För att kunna göra bästa möjliga avelsvärdering av hundarna, och därigenom kunna selektera de bästa hundarna för avel, måste det även finnas ett effektivt system där hundarnas prestationer i tjänst, skador och sjukdomar med mera dokumenteras och återrapporteras till avelsansvariga. Över huvud taget utgör dokumentation av hundarnas egenskaper, prestationer, sjukdomar med mera, tillsammans med ett väl fungerande samarbete, grunden för att lyckas. Dessa delar måste därför med absolut nödvändighet fungera väl. Genom samverkan skapas också bättre förutsättningar att kunna bedriva olika typer av utvecklingsprojekt. Jag bedömer slutligen att inflytande från och samverkan med de statliga tjänstehundsanvändarna kommer att utgöra en viktig grund för deras vilja att rekrytera hundar ur den statligt styrda tjänstehundsaveln.

Den föreslagna organisationen skall ägna sig åt ämnesproduktion, det vill säga produktion av hundar lämpliga att dressera till tjänstehundar. Ett gemensamt forum av det slag som skissats ovan kan dock förväntas få positiva effekter utöver det som gäller ämnesproduktionen genom att utgöra en naturlig plattform för samverkan även på andra områden. I dag finns lite formellt samarbete i hundfrågor mellan de myndigheter som nyttjar tjänstehundar. Detta är olyckligt eftersom det finns uppenbara beröringspunkter mellan de olika hundverksamheterna. Ett mer utvecklat utbyte av erfarenheter och gemensamma satsningar på olika områden, till exempel utveckling av dressyrmetoder, utbildning av personal och bidrag till relevant forskning, kan därför förväntas resultera i en effektivare hundverksamhet även ur ett mer övergripande perspektiv.

Till verksamhetens styrgrupp skall även knytas nödvändig avels-expertis och vetenskaplig kompetens. Ett alternativ är att formerna för detta löses i sin helhet av huvudmannen. Ett annat alternativ är att regeringen fastställer vissa ramar genom att uppdra åt Sveriges lantbruksuniversitet att bedriva för tjänstehundsverksamheten relevant forskning samt att ingå i en ”vetenskaplig referensgrupp” till huvudmannen.

Jag kan se fyra olika organisationslösningar som mer eller mindre bra skulle kunna tillgodose dessa behov, nämligen en stiftelse, ett fristående statligt bolag, en egen myndighet eller ett inordnande i någon befintlig myndighet. I samtliga fall är samarbete med avnämare och privata uppfödare en förutsättning. Utredningen har inte haft möjlighet att i detalj penetrera de alternativa lösningarna och ge ett genomarbetat svar på vilken som är att föredra. Detta bör därför beredas ytterligare av regeringen. Det finns vissa för- och nackdelar med respektive lösning som är uppenbara:

- En av regeringen bildad *stiftelse* skulle ha den fördelen att den inte kan läggas ned exempelvis som en följd av politiska ställningstaganden. I den meningen uppfyller en stiftelselösning det i avelssammanhang så viktiga kravet på långsiktighet. Dock är det inte tillåtet för en stiftelse att bygga sin verksamhet på förutsättningen att den kommer att tillföras årliga anslag från stiftaren. Detta innebär två tydliga nackdelar. För det första måste initialt ett mycket stort belopp avsättas som stiftelskapital om stiftelsen skall ha några möjligheter att bygga upp en väl fungerande avelsverksamhet, något som kan ta i storleksordningen tio år. För det andra är risken stor att stiftelsen även sedan den passerat uppbyggnadsskedet inte kan klara att bära sina kostnader enbart genom intäkter från försäljning av tjänstehundsämnen. Skälet till detta är de brister i de marknadsmässiga förutsättningarna som redogjorts för under rubriken Problembeskrivning och –analys i avsnitt 2.2.1. Lönsamhet på lång sikt förutsätter att stiftelsen finner kunder utöver de svenska statliga användarna. Det kan handla om såväl statliga och privata utländska köpare som om privata svenska tjänstehundsanvändare. Även om förutsättningarna för en exportframgång vad gäller produktion av högkvalificerade tjänstehundsämnen måste betraktas som unikt goda i Sverige, vore det fel att utgå från att detta blir verklighet.

- Ett *fristående statligt bolag* med i bolagsordningen klart angivna verksamhetsmål kan vara en möjlig lösning. I bolagsordningen ges de långsiktiga målen samtidigt som en klar avgränsning kan ske för att tydliggöra den centrala uppgiften och utesluta expansion till verksamheter som bör skötas av andra. Staten har också möjlighet att utöva sin ägarstyrning genom styrelsens sammansättning.

Staten har företag som syftar till att vara värdeskapande på marknadsmässiga villkor. Bland de statliga företagen finns också över 20 bolag som har i uppgift att verka för särskilda samhällsintressen. För dessa bolag behöver kraven på avkastning inte ske i ekonomiska termer. Däremot ställs höga krav på tydlighet i målen och en aktiv ägarförvaltning för dessa företag. Målen för statliga företag med samhällsintressen skall baseras på kvalitativa parametrar härledda ur samhällsekonomiska eller sektorpolitiska mål samt krav på resultat och effektivitet.

Ett statligt bolag med ansvar för produktion av tjänstehundar bör i likhet med andra statliga företag sortera under Näringsdepartementet. Samverkan med användarna av tjänstehundar bör givetvis ske men ett bolag kan vara en i förhållande till användarna fristående aktör vilket kan vara till viss fördel. Om bolaget skulle lyckas finna en fungerande marknad för högkvalitativa tjänstehundsämnen kan det på sikt privatiseras.

Även om staten anger långsiktiga mål i bolagsordningen blir ett statligt bolag beroende av ägartillskott via statsbudgeten. För att infria de uppställda målen kan de nödvändiga resurserna beräknas. En svaghet i bolagskonstruktionen är dock att det inte helt går att garantera att nödvändiga resurser långsiktigt ställs till förfogande. Det kan dock hävdas att staten genom inrättandet av ett bolag och fastställande av ändamål ikläder sig ett långsiktigt åtagande.

Ett statligt bolag har att verka på marknaden utifrån samma förutsättningar vad gäller kvalitet som föreslås gälla för alla producenter av tjänstehundar. Ett statligt engagemang kommer att kräva en lokal infrastruktur som är nödvändig för att klara den volym som krävs för en långsiktigt hållbar professionell avel. Ett statligt bolag blir ett komplement för att upprätthålla kravet på långsiktighet och inte en konkurrent till de privata aktörerna inom området som nästan alla är små eller mycket små företag.

- En *egen myndighet* för produktion av kvalificerade tjänstehundsämnen skulle vara den konventionella lösningen i den meningen att verksamheten skulle syfta till tillgodose ett samhällsbehov som inte marknaden klarar att lösa. En myndighet ges via statsbudgeten medel för att bedriva sin verksamhet. Erfarenheterna från Hundskolan i Sollefteå (se avsnitt 3.3.2) visar dock på svårigheter att trygga att en sådan myndighet i det mycket långa perspektivet får lämpligt avvägda resurser och dessutom förmår använda dem kostnadseffektivt. En myndighetslösning i kombination med ett riksdagsbeslut som uttrycker värdet av en långsiktig avelsverksamhet för olika typer av tjänstehundar utgör grund för framtida årliga anslag på lämplig nivå. En tydlig avgränsning av uppgifter formulerade i myndighetens instruktion skapar förutsättningar för en kostnadseffektiv drift.
- Ett inordnande av en statlig tjänstehundsavel i en *befintlig myndighet* är på flera sätt en tilltalande lösning. Ett svårlöst problem är emellertid att det egentligen inte finns någon myndighet som har självklara förutsättningar att klara detta. Försvarsmakten håller på att bygga upp en egen avelsverksamhet för att trygga den egna försörjningen med tjänstehundsämnen. Denna verksamhet skulle i princip kunna utvidgas till att omfatta produktion av ämnen avsedda även för andra användare. Polisen har uppgivit att de, under förutsättning att de tillförs tillräckliga resurser, är beredda att starta avelsverksamhet för att täcka både egna och andras behov av kvalificerade hundar. Mot bakgrund dels av de erfarenheter som gjordes vid Hundskolan i Sollefteå, dels av den information utredningen erhållit om den nuvarande statligt stödda hundverksamheten, gör jag bedömningen att en lösning där polisen eller Försvarsmakten är huvudman för produktion av tjänstehundsämnen även till andra användare än sig själva tyvärr saknar förutsättningar att kunna fungera. I bägge fallen handlar det om att det absolut nödvändiga samarbetet mellan användarna inte kan garanteras om en av dem är huvudman för verksamheten. Vidare bedömer jag att vare sig Jordbruksverkets eller Djurskyddsmyndighetens inriktning gör dem lämpliga som huvudmän. Sveriges lantbruksuniversitet har uppgivit att även om de gärna bistår med processstöd i en framtida statlig avelssatsning vare sig kan eller vill de ha någon ledande funktion för verksamheten som helhet.

2.2.3 Uppgifter för huvudmannen

Huvudmannen skall ha som uppgift att arbeta med styrning, planering och utveckling av verksamheten med tjänstehundsavel, samt att ombesörja fodervärdsverksamhet. Beträffande den rent praktiska uppfödningen skall strävan vara att genomföra en betydande del hos privata uppfödare genom att upprätta samarbetsavtal. Som kärnverksamhet bör en begränsad kennelverksamhet bedrivas av huvudmannen. Huvudmannen skall även svara för att för avelsprogrammet nödvändig dokumentation om sjukdomar, tester, prov och andra resultat för relevanta hundar insamlas och registreras. Tjänsten att upprätthålla en databas med alla relevanta uppgifter för en strukturerad tjänstehundsavel bör köpas av Svenska Kennelklubben.

Bakgrund

En arbetande tjänstehund är frukten av en lång rad insatser. Den föreslagna verksamheten med produktion av tjänstehundsämnen kommer att vara direkt inblandad endast i delar av denna kedja. Däremot kommer ämnesproduktionen att beröras i större eller mindre utsträckning av samtliga steg i processen. För att tydliggöra mina förslag angående huvudmannens uppgifter och sätta dem i sitt sammanhang, samt för att visa hur olika delar av tjänstehundsverksamheten beror av varandra, finns det anledning att ge en översiktlig bild av hela kedjan av insatser som formar den färdiga hunden. Beskrivningen skall läsas med den reservationen att detta inte är en statisk process; den kan se ut på olika sätt på olika platser vid olika tidpunkter. Jag har utgått från vad jag uppfattat som gängse praxis i Sverige i dag i kombination med vad jag ser som den föreslagna ämnesproduktionens plats i sammanhanget.

Det första steget då en tjänstehund skall tas fram är, något för enkelt, att finna de föräldradjur som nedärver önskvärda egenskaper. För att kunna välja rätt föräldradjur måste man för det första veta vilka egenskaper som är önskvärda, man måste ha ett tydligt avelsmål. För det andra måste egenskaperna vara mätbara på ett tillförlitligt sätt, och tillräckligt många hundar måste vara kartlagda

på samma sätt; endast de hundar för vilka de egenskaper som är av intresse har registrerats kan komma i fråga för avel. Ju fler hundar man har att välja bland, desto snabbare avelsframsteg är möjligt. Modern husdjursavel bygger på att man vid avelsurval tar hänsyn inte bara till de enskilda djurens resultat, utan även till släktingars. Med hjälp av olika statistiska metoder kan man då göra en säkrare skattning av det som i praktiken är det mest intressanta, nämligen vad hundarna nedärver till sin avkomma. Denna nedärvningsförmåga brukar benämnas "avelsvärde". Utarbetande och utvärdering av olika mätmetoder och registreringar samt statistiska analyser av hundarnas resultat till grund för individuella avelsvärden är mycket komplicerat. En systematisk avelsverksamhet förutsätter ett samarbete mellan flera olika slag av gedigna praktiska och vetenskapliga kompetenser.

Efter att en hane och en tik parats skall tiken tas om hand fram till valpning. Tills valparna är minst åtta veckor gamla bor de tillsammans med tiken. Under denna period kan man genom socialisering och miljöberikning förbättra valparnas förutsättningar att utvecklas i önskvärd riktning. Då valparna separeras från tiken placeras de ut hos fodervärdar som har hand om hundarna fram till ungefär 1½ års ålder. Under fodervärdstiden finns stora möjligheter att forma hundarna så att förutsättningarna ökar för att de skall kunna fungera i tjänst. För att uppnå ett lyckat resultat är det en fördel om fodervärdarna väljs med omsorg, om de får utbildning om hur de skall hantera/träna hundarna och om en "valputvecklingsexpert" kan bistå med fortlöpande utbildning/rådgivning/träningshjälp. Även utarbetandet av effektiva valputvecklingsprogram gynnas av samverkan mellan både praktisk och vetenskaplig kompetens.

Vid cirka 1½ års ålder sätts de hundar som befunnits ha de rätta egenskaperna i dressyr under 4–12 månader beroende på vilken typ av tjänstehund det rör sig om, hur lättränad hunden är, hur skicklig dressören är och vilka förutsättningar för dressyr som råder i övrigt (teknisk support, hur många hundar dressören arbetar med samtidigt och så vidare). Polisens och Tullverkets hundar dresseras i dag inte av yrkesdressörer utan av de hundförare som sedan skall använda hundarna i tjänsten (se avsnitt 3.3.3 – 3.3.4). I dessa fall är alltså "dressören" och "hundföraren" en och samma person. För att avgöra om en hund är värd att sätta i dressyr genomgår den en eller flera testprocedurer. Såväl testerna i sig som de personer som utför dem måste kunna förutsäga hundarnas förutsättningar på ett till-

förlitligt sätt. Dressören måste dels ha kunskaper om hur man tränar hundar, dels ha en förståelse för hur hunden skall användas i tjänst. Då hunden är färdigdresserad skall den genomgå någon form av "examensprov" som visar att den besitter alla de färdigheter som krävs. Den placeras därefter hos en hundförare som dels skall klara av att föra hunden i tjänst, dels underhålla/ytterligare utveckla hundens dressyr. Detta förutsätter att hundföraren utbildats för dessa uppgifter vilket i sin tur innebär att det måste finnas instruktörer.

Ledning

För att tjänstehundsproduktionen skall kunna bedrivas på ett effektivt sätt räcker det inte med att uppfödare, fodervårdar, valputvecklingsexperter, egenskapsbedömare, dressörer och hundförare är duktiga på att fostra, bedöma, producera eller föra hundar *per se*. Ett rationellt avelsarbete, vilket utgör grunden för produktionen, kräver dessutom att de har förmågan och viljan att på ett systematiskt, objektivt och samstämmigt sätt registrera olika variabler som bedömts som väsentliga och som ingår i skattningen av avelsvärden. Detta förutsätter inte bara utbildning av dessa personer, utan även ett väl organiserat och strukturerat registrerings- och återrapporteringsystem, vilket i sin tur kräver ett väl fungerande samarbete mellan alla inblandade parter. Detta i sin tur förutsätter en i förhållande till användarna opartisk ledning. En av huvudmannens viktigaste uppgifter måste därför vara att utifrån en ledande ställning skapa samsyn mellan övriga inblandade parter kring de delar av tjänstehundsverksamheten som är av betydelse för ämnesproduktionen.

Som en följd av den genetiska variationen och skillnader i uppväxtförhållanden kommer olika hundar att vara lämpliga för olika uppgifter. En viktig uppgift för huvudmannen kommer att vara att se till att producerade ämnen utbjuds till försäljning utifrån objektiva och opartiska kriterier. Erfarenheter från den statliga hundskoleverksamheten i Sollefteå visar nämligen att det finns risk att användarna värderar ämnena som generellt mer eller mindre bra, och att alla givetvis vill ha de "bästa" hundarna. För att undvika samarbetsvårigheter finns alltså starka skäl att vinnlägga sig om en saklig bedömning av hundarna. Hundar som inte är lämpliga till vare sig bevaknings-, skydds- eller sökhundsutbildning (eller,

eventuellt, i framtiden ledarhundsutbildning) inom Polisen, Försvarmakten, Tullverket eller Kriminalvården kan fungera som andra typer av tjänstehundar som mögelhundar eller väktarhundar, eller som tävlings- eller sällskapshundar. Vissa kommer naturligtvis, som i all djuruppfödning, att behöva avlivas av djurskydds- eller säkerhetsskäl. Viktigt är dock att alla hundar som kan utnyttjas för något ändamål säljs och ger intäkter till verksamheten. Även detta motiverar att huvudmannen ser till att väl fungerande metoder att testa eller bedöma hundars lämplighet för olika ändamål utarbetas och används.

Dokumentation

Ett område där huvudmannen måste ha en ledande och samordnande funktion gäller dokumentation. Betydelsen av god dokumentation kan knappast överskattas när det gäller förutsättningarna för att lyckas med ett systematiskt avelsarbete. Enkelt uttryckt kan ett avelsarbete aldrig bli bättre än vad som medges av den dokumentation som urvalet av avelsdjur måste baseras på. Huvudmannens uppgifter i detta sammanhang innefattar bland annat att upprätta rutiner för rapportering av hundarnas resultat och status i olika avseenden från födelse till död, att skapa en databas för detta ändamål och att se till att allt detta fungerar och sköts. Svenska Kennelklubben (SKK) registrerar ungefär 70 procent av alla Sveriges hundar. Totalt registreras årligen fler än trehundrausen uppgifter fördelade på ungefär 60 000 valp- och importregistreringar, 100 000 prov- och tävlingsresultat, 50 000 veterinärresultat och 120 000 utställningsresultat. Sedan år 1976 registreras alla uppgifter i databaser. SKK:s register är unikt i sitt slag i världen. SKK har uppgivit för mig att det finns möjlighet att anpassa och utveckla registren efter de statliga tjänstehunds-användarnas behov och registrera ytterligare sjukdomar, tester, prov och andra resultat utöver vad som görs i dag. Jag anser att tjänsten att upprätthålla en databas med alla relevanta uppgifter för en strukturerad tjänstehundsavel bör köpas av SKK. Dels finns redan kompetens och erfarenhet av att föra denna typ av register inom klubben, dels kan man då på ett enkelt sätt dra nytta av alla de uppgifter som redan finns om de svenska hundarna.

Planering

Huvudmannen måste vidare ansvara för planering, vilket omfattar att upprätta avelsmål, utarbeta system för och genomföra avelsvärdering, prognosticera antal hundar som behöver födas upp med mera. Även dessa delar skall givetvis utföras i samråd med användarna.

Forskning och utveckling

Ytterligare ett område som jag anser skall omfattas av huvudmannens uppgifter gäller samordning av olika utvecklingsprojekt samt att skapa förutsättningar för forskning. Merparten av tidigare nämnda uppgifter kräver stöd av vetenskapliga kompetenser för att kunna utföras effektivt. För att attrahera sådan kompetens att engagera sig i verksamheten bedömer jag att det skulle vara gynnsamt om huvudmannen kunde erbjuda förutsättningar att även bedriva rent forskningsarbete på den kontrollerade avelspopulationen. Resultaten av sådan forskning skulle dessutom komma tjänstehundsverksamheten till godo. I ett omfattande samarbete mellan SLU, SKK och djurförsäkringsbolaget Agria - inom ramen för projekt Hundavel, hundhälsa och hundars utfodring och motion - har redan internationellt uppmärksammade framsteg nåtts avseende svenska hundars hälsa. Att återuppta en tidigare väl utvecklad samverkan mellan tjänstehundsektorn och dessa aktörer skulle gagna bägge parter och samhällets intresse av friska tjänstehundar och minskade kostnader för kassationer. Som exempel på forskningsområden av direkt betydelse för tjänstehundsektorn kan nämnas:

1. Metoder för urval av avelsdjur och tjänstehundsämnen med utnyttjandet inte bara av individstatus utan också av beräknade avelsindex baserat på närbesläktade individer.
2. Program för hantering av valpar och unghundar samt en berikning av miljön för att skapa bästa förutsättningar för tjänstbarhet.

3. Värdering av optimal utfodring vid avel under uppväxt och i tjänst.

En förutsättning för både forskning, utvecklingsarbete och en utvärdering av verksamheten är, återigen, en strukturerad dokumentation av alla tjänstehundar från födelse till död. Med en likvärdig dokumentation inom olika tjänstehundssektorer skulle det vara möjligt att utvärdera och jämföra utfall och effekter av olika interventioner (avelsurval, utfodring, hantering med mera). Med en väldokumenterad "process" och validerade framsteg i avelsarbete, tjänstbarhetsutfall och tjänstgöringstid skulle svensk tjänstehundsverksamhet vara konkurrenskraftig också på den internationella marknaden.

Fodervärdsverksamhet

Jag har tidigare nämnt att den föreslagna produktionen av tjänstehundsämnen bör innefatta fodervärdsverksamhet (avsnitt 2.2.1). Arbetet med detta, till exempel rekrytering och utbildning av fodervärddar samt viss inspektionsverksamhet, leds och samordnas lämpligen av huvudmannen. Sannolikt finns goda möjligheter att bedriva detta arbete i nära samråd med olika myndigheter och privata och ideella intressenter - till exempel Svenska Brukshundklubben (SBK) - som har hundverksamhet. Exempelvis borde det vara möjligt att finna kvalificerade fodervärddar bland de statliga tjänstehundsansvärdarnas hundförare eller bland SBK:s bruks- och tjänstehundsintresserade medlemmar. Fodervärddarna har stor betydelse för hundarnas chanser att utvecklas till dugliga tjänstehundsämnen. Därför finns det anledning för huvudmannen att utveckla olika åtgärder ämnade att stimulera duktiga personer att engagera sig som fodervärddar. Jag tänker då inte i första hand på omfattande ekonomisk ersättning, utan snarare att exempelvis organisera seminarier för fodervärddarna, att låta dem vara delaktiga i hundarnas utveckling även efter att de lämnat dem ifrån sig och så vidare.

Samarbete privata uppfödare

Det skulle bli mycket kostsamt för en myndighet, ett bolag eller en stiftelse att själv äga och hålla alla hundar som krävs för att genomföra ett systematiskt avelsarbete. Den struktur som skulle behöva skapas för att ombesörja detta, innefattande hundgårdar, hundskötare, administration med mera, skulle hamna på en mycket hög kostnadsnivå jämfört med motsvarande verksamhet hos enskilda privata uppfödare. En kärnpunkt i mina förslag är därför att huvudmannen skall sträva efter att upprätta samarbetsavtal med privata uppfödare och låta en stor del av själva uppfödningen ske hos dessa. Jag har inte haft möjlighet att i detalj utreda hur ett sådant samarbetsavtal bör utformas. Jag har dock identifierat några nyckelpunkter. Det råder inget tvivel om att människor som på olika sätt sysslar med hundar ofta är mycket engagerade och att hundbranschen som helhet i stor utsträckning drivs av ideella krafter. De privata uppfödare som inriktar sin verksamhet på bruks- och tjänstehundar utgör inget undantag. Det är också fullt klart att uppfödare såväl som många andra hundintresserade personer ofta har mycket bestämda uppfattningar om hur exempelvis en bra hunduppfödning skall bedrivas. För att lyckas i strävandena att få till stånd ett samarbete med privata uppfödare måste därför båda parter vinna på det. Följaktligen skall de privata uppfödarna betraktas som samarbetspartners och inte som en resurs som kan utnyttjas och styras för uppfyllande av de egna ändamålen. Samtidigt måste givetvis det upprättade avelsprogrammet följas av alla inblandade för att önskvärt avelsframsteg skall kunna uppnås. Ett exempel: Förslagsvis skall i första hand de uppfödare som har tikar som uppfyller de av huvudmannen fastställda kraven på dokumentation och kvalitet och som är intresserade av att delta erbjudas att ansluta sig till programmet enligt de regler som gäller i fråga om urval, veterinära kontroller, testprocedurer, miljöberikning för valparna och så vidare. Huvudmannen förbinder sig att till marknadspris köpa en viss andel av - alternativt har förköpsrätt på - valparna efter tiken, och uppfödaren får tillgång till hanhundar som huvudmannen kontrollerar.

Ytterligare ett viktigt skäl till att privata uppfödare skall erbjudas att delta i avelsprogrammet är att tillgodose kraven på fri konkurrens. Ett genomförande av mina förslag torde underlättas ur konkurrenssynpunkt om de privata aktörer som vill och som uppfyller de i avelsprogrammet uppställda villkoren har möjlighet att delta i

den åtminstone i ett inledningsskede statligt finansierade produktionen av tjänstehundsämnen.

Om privata uppfödare involveras i avelsarbetet kommer dessutom att ske ett utflöde till den privata schäferpopulationen av ur tjänstesynpunkt förstklassigt genetiskt material. Detta innebär inte bara att schäferstammen kommer att påverkas mot mer arbetsvilliga hundar, utan även att exempelvis olika hälso- och rädsleproblem kan förväntas minska, något som är viktigt inte minst i djurskyddshänseende. I viss mån kan detta även ses som en sorts försäkring inför framtiden, om tjänstehundsaveln - trots ansträngningar att försäkra sig om långsiktighet - skulle läggas ned. En ytterligare försäkring i detta avseende vore för övrigt om huvudmannen kunde åläggas att med jämna mellanrum frysa in sperma från avelshundar.

Tidigare statlig hundskoleverksamhet innefattade bland annat dressyr av tjänstehundar, kurser för privata hundägare, djursjukvård och förlagsverksamhet. Mina analyser visar att det statliga ansvaret i dag inskränker sig till att försörja användarna med kvalificerade tjänstehundsämnen. Mina förslag omfattar därför i sin helhet en renodlad ämnesproduktion. Tillsammans med det samarbete med privata uppfödare jag beskrivit utgör detta grund för att ett genomförande av mina förslag har betydligt bättre förutsättningar att kunna bedrivas med ekonomisk effektivitet än vad som annars skulle ha kunnat befaras utifrån tidigare erfarenheter.

Statlig kennelverksamhet

Det är kostsamt att bedriva institutionaliserad hunduppfödning. Bland annat därför har jag föreslagit att en statlig tjänstehundsavel bör sträva efter att samarbeta med privata kennlar i fråga om själva uppfödningen. Icke desto mindre anser jag att det finns flera starka skäl för huvudmannen att bedriva viss rent praktisk uppfödning. För det första går det inte att utgå från att det vid varje given tidpunkt går att få fram tillräckligt antal valpar via privata uppfödare, framför allt inte i ett inledningsskede, utan huvudmannen måste genom egen uppfödning kunna parera fluktuationer i produktion och efterfrågan. För det andra bedömer jag att en centraliserad kennelverksamhet kommer att underlätta flera typer av utvecklingsarbeten, till exempel i fråga om miljöberikning, valptester och inlärning hos valpar. Möjligheterna till forskning kom-

mer även att främja kontakterna med för verksamheten i övrigt nödvändig vetenskaplig kompetens. För det tredje utgör en egen kennel en försäkring om den viktiga praktiska förankringen hos beslutande. Eventuellt kan den egna uppfödningen bedrivas inom ramen för någon befintlig hundverksamhet, till exempel hos Försvarsmakten, varigenom samordningsvinster i fråga om hundgårdar, hundskötare med mera skulle kunna tillvaratas.

2.2.4 Kontrakterade räddningshundar

Jag föreslår att regeringen överväger att för räddningshundar införa en ordning liknande den som gäller för Försvarsmaktens ammunitionssökande hundar, det vill säga att hundförare kontrakteras med skyldighet att inställa sig för tjänstgöring under en given period.

Enligt 3b § förordning (1988:1040) med instruktion för Statens räddningsverk har Räddningsverket uppdraget att hålla en internationell räddningsstyrka (Search and Rescue, SAR) i beredskap. I denna styrka ingår tolv räddningshundsekipage. För att säkerställa att tolv ekipage vid varje givet tillfälle är redo att med kort varsel - inom tio timmar - åka på ett internationellt uppdrag, är målet att ha 48 ekipage i beredskap. Det finns inget tvång för dessa att åta sig uppdrag; de består av privatpersoner med privata hundar som inte kontrakteras på något sätt. För att kunna uppfylla målet på 48 ekipage utbildas i dag cirka 50 räddningshundar med förare per år. Syftet är att skapa och vidmakthålla en pool med ungefär 200 utbildade ekipage ur vilken de 48 internationella ekipagen rekryteras.

Jag anser att kostnadseffektiviteten med ett system där det skall finnas 200 utbildade ekipage för att säkerställa att 12 stycken vid varje givet tillfälle skall kunna åta sig internationella uppdrag kan ifrågasättas.

Försvarsmakten upprätthåller ett liknande system som gäller ekipage med ammunitionssökande hundar och deras förare. Ekipagen skall kunna delta i alla typer av internationella insatser som Sverige åtar sig inom ramen för ekipagens kompetens och kan stationeras utomlands i upp till åtta månader. De skall även kunna användas för uppdrag inom Sverige. Föraren får utbildning, blir tilldelad en hund och skriver ett kontrakt som löper på ett år i taget. Genom kontraktet förbinder sig föraren att ha ständig beredskap att med kort varsel rycka in till utlandstjänst. Föraren är

fodervärd åt hunden och förbinder sig också att upprätthålla dess dressyr. Enligt kontraktet är föraren skyldig att göra kontroll- och repetitionsövningar fyra gånger per år under en vecka per tillfälle.

Det två modellerna att upprätthålla beredskap med räddningsrespektive amsökhundsekipage är inte helt jämförbara. Till exempel är räddningshundarna privatägda medan de amsökande hundarna utbildas och ägs av Försvarmakten. Vidare kan överskottet på räddningshundar göra nytta nationellt, till exempel inom den kommunala räddningstjänsten. Likväl anser jag att det finns anledning för regeringen att överväga att för räddningshundar införa en ordning liknande den som gäller för Försvarmaktens ammunitionssökande hundar, det vill säga att hundförare kontrakteras med skyldighet att inställa sig för tjänstgöring under en given period, och att antalet ekipage och därmed även kostnaderna för verksamheten kan minskas.

2.2.5 Finansiering

De föreslagna åtgärderna angående produktion av tjänstehundsämnen skall finansieras inom ramen för anslagen för regional utvecklingspolitik. De medel som behövs för att bedriva erforderlig forskning, inkluderande insatser på djurskyddsområdet, bör finansieras med medel ur Jordbruksdepartementets huvudtitel i de delar som avser forskningspolitik respektive djurskydd.

Staten måste ta ett ansvar för produktion av tjänstehundsämnen. För detta ändamål måste en struktur skapas för att styra, organisera och administrera verksamheten. Detta förutsätter en finansiering som, åtminstone inledningsvis, sker via allmänna medel.

Jag föreslår att produktionen av tjänstehundsämnen lokaliseras till en plats där det är möjligt att tillämpa principen att ge regionalpolitiskt stöd för sysselsättningsändamål. Verksamheten kan därigenom finansieras inom ramen för anslagen för regional utvecklingspolitik. Den plats man väljer bör i övrigt vara sådan att delar av redan befintlig infrastruktur kan utnyttjas och att regionala förvaltningar uttrycker beredvillighet att stötta verksamheten, samt att de lokala förutsättningarna även i övrigt är goda.

De delar av den föreslagna verksamheten som gäller forskning och insatser på djurskyddsområdet föreslås finansieras med medel

ur Jordbruksdepartementets huvudtitel i de delar som avser forskningspolitik respektive djurskydd.

Trots unikt goda förutsättningar i Sverige för att bygga upp en framgångsrik produktion av tjänstehundsämnen är det inte möjligt att utgå från att verksamheten ens på lång sikt kan bli helt självbärande. Med tiden kan huvudmannens intäkter från försäljning av kvalificerade tjänstehundsämnen emellertid förväntas öka, varvid den statliga finansieringen av verksamheten kan minskas i motsvarande omfattning. Satsningen på en systematisk ämnesproduktion kan även förväntas medföra att de statliga tjänstehundsanvändarnas kostnader för sina respektive hundverksamheter kommer att minska som en följd av förenklat rekryteringsförfarande, längre tjänstgöringstid hos hundarna och minskat behov av veterinärvård. Efterhand kommer därför även att finnas utrymme att via regleringsbrev för respektive användare tillföra huvudmannen resurser.

2.3 Övriga överväganden och kommentarer

2.3.1 Statligt finansierad produktion av tjänstehundsämnen

Eftersom tjänstehunds försörjningen är problematisk inte bara i Sverige, utan även i vår omvärld, finns det skäl att vad gäller den föreslagna ämnesproduktionen på sikt sträva efter att genom samarbete över nationsgränserna åstadkomma samordningsvinster, breddad avelsbas med mera. Regeringen bör dock sörja för att det först byggs upp en inhemsk fungerande verksamhet. Därigenom är det möjligt att säkerställa att utfallet blir det önskvärda och att vi inte tvingas anpassa oss till en utveckling som inte motsvarar våra krav.

Många tjänstehundar steriliseras/kastrerade innan de träder i tjänst. Framför allt gäller detta ledarhundar. Inom den föreslagna avelsverksamheten måste därför finnas utrymme för att låta även färdigdresserade hundar som bedöms som särskilt intressanta för avelsändamål gå i avel i stället för att steriliseras/kastreras och användas till tjänst. En alternativ eller kompletterande lösning är att undersöka/utveckla möjligheterna att rutinmässigt spara sperma och/eller ägg eller praktisera reversibla kastrationsmetoder.

I ett inledningsskede kommer den föreslagna avelsverksamheten givetvis att vara beroende av att rekrytera avelsdjur ur redan befintlig hundpopulation. I denna rekryteringsprocess är det viktigt att

anskaffa hundar som nedärver egenskaper som ligger så nära det för verksamheten uppsatta avelsmålet som möjligt; ju bättre utgångsläget är desto snabbare når man målet. I detta sammanhang finns det all anledning att ta till vara den unika kunskapsbank om svenska hundar som finns tillgänglig genom Svenska Kennelklubbens register. När det gäller utländska hundar går det självfallet utmärkt att finna bra individer, men information om släktingar saknas ofta och därmed är det mycket svårt att bedöma vilka egenskaper som dessa hundar nedärver. Om det inte går att köpa de vuxna hundar som man vill ha borde en möjlighet vara att i stället köpa valpar efter väldokumenterade och kvalificerade föräldrar.

2.3.2 Statliga tjänstehundsanvändare

Erfarenheterna från den statliga hundskoleverksamheten i Sollefteå visar att tjänstehundsanvändarna ofta är ovilliga att låta aktiva tjänstehundar användas i avel. Eftersom det är just i tjänstgöringen som en hund verkligen visar vilka kvaliteter den besitter måste användarna visa flexibilitet i detta avseende. Ytterligare ett skäl är att det är ineffektivt att hålla hundar enkom för avelsändamål om de dessutom är lämpade för praktisk tjänst; en hund kan inte användas för avel året runt.

Den föreslagna produktionen av tjänstehundsämnen kommer sannolikt att medföra att användarna får möjlighet att köpa hundar som totalt sett är billigare för respektive myndighet än dagens hundar. Hundarna ur den systematiska tjänstehundsaveln kommer däremot inte att kunna konkurrera med det privata utbudet i fråga om inköpspris, detta mot bakgrund av att de privata hundar som erbjuds användarna dels ofta är omplaceringshundar som är svårplacerade hos privata hundägare, dels på grund av den ideella grunden för den privata hundproduktionen (se vidare avsnitt 2.2.1). De totalekonomiska vinsterna med hundarna ur den systematiska aveln visar sig i stället i form av lägre veterinärvårdskostnader, kortare dressyrtid, längre tjänstgöringstid och så vidare. Ur ett vidare samhällsekonomiskt perspektiv kan det konstateras att en systematisk avel är en förutsättning för att tjänstehundsverksamheten skall kunna garanteras. En systematisk avel i sin tur förutsätter avsättning för sin produktion. Inom polisen sköts inköpen av hundar lokalt hos de 21 polismyndigheterna. Det är inte rimligt att förvänta sig att budgetansvariga på lokal nivå, i trängda ekonomiska

lägen, kommer att beakta de mer långsiktiga ekonomiska vinsterna, vare sig de gäller den egna myndigheten eller samhället i stort. Därför skulle jag gärna se att Rikspolisstyrelsen överväger en ordning där inköp av tjänstehundsämnen handläggs på central nivå, förslagsvis genom att Rikskriminalpolisens polishundtjänst - som redan i dag i flera avseenden har ett övergripande ansvar för polisens hundverksamhet - tillförs resurser för detta ändamål.

2.3.3 Kortsiktiga åtgärder

Jag kan se ett antal åtgärder som de statliga tjänstehundsanvändarna bör vidta omgående, inte bara för att vinna tid i samband med ett genomförande av mina förslag, utan även för att de i sig själva kan förväntas ha viss effekt på tillgången till dugliga tjänstehundsämnen.

- Användarna bör i samråd utveckla ett gemensamt dokumentationssystem där för verksamheten relevant information registreras. Min i kapitel 5 återgivna kartläggning av anskaffning, kassation med mera av hundar i tjänst visar att flera användares kontroll över sin respektive verksamhet i detta avseende kunde vara betydligt bättre. För en framtida avelssatsning är dokumentationens kvalitet av avgörande betydelse. I de fall vissa typer av uppgifter är sekretessbelagda borde det vara möjligt att upprätta rutiner där dessa registreras i en separat databas, medan övriga data görs tillgängliga i ett gemensamt register.
- Jag har tagit del av ett antal rapporter som visar att de förhållanden och den fostran valpar och unghundar erbjuds är av stor betydelse för deras förutsättningar att utvecklas till tjänstehundsämnen. Därför finns det anledning att användarna etablerar fodervärdsverksamhet. Om en fungerande fodervärdsverksamhet byggs upp redan nu kan den sedan implementeras i den statliga ämnesproduktionen.
- Av Polisens, Försvarsmaktens, Tullverkets och SRF:s samtliga hundar är endast 27 procent tikar. Bland polisens hundar är andelen 16 procent. Jag kan inte se några sakskäl till varför tikar generellt skulle vara sämre som tjänstehundar än hanhundar. Den ojämna fördelningen torde snarare bero på tradition. Om användarna i större utsträckning rekryterade tikar borde det alltså bli enklare att finna lämpliga hundar.

- Användarna bör gemensamt och i samarbete med hundklubbarna verka för att skapa ett effektivt belöningsystem för uppfödare till hundar som rekryteras för tjänst. Framför allt handlar det om att tjänstehundsuppfödning måste ge ett gott renommé. Som grundstomme för detta torde en statlig avel krävas; det finns sannolikt många som vill ta fram bättre hundar men inte riktigt klarar det på egen hand, men i samarbete med andra och under statligt paraply skulle det fungera. Men även på kort sikt, tills en statlig avel fått effekt, torde denna typ av åtgärder kunna öka tillgången till bra hundar. Lämpliga åtgärder skulle kunna vara att användarna etablerar rutiner för åiterrapportering till uppfödarna; i dag är det många uppfödare till hundar i tjänst som inte ens vet att deras hundar är till exempel polis- eller minhundar. Det kan exempelvis handla om att årlig kontakt med uppfödaren tas av hundens förare. Det bör vidare skapas någon form av officiell titel som anger att en hund är tjänstehund som kan publiceras i hundens stamtavla och därigenom, tillsammans med hundens övriga titlar, vara en merit för hundens uppfödare. Förslagsvis skapas en titel för varje tjänstehundsanvändare (till exempel TjhFM, TjhPolis, TjhTull, TjhKrim och TjhLed). Användarna kan även arrangera seminarier, träningsläger eller andra typer av evenemang där särskilt engagerade uppfödare inbjuds att delta. Slutligen bör kennelnamn anges i anslutning till hundens namn vid all publicering.

3 Hundar, tjänstehundar och tjänstehundsverksamhet

3.1 Hunden – världens äldsta husdjur

3.1.1 Ursprung

Hunden är det djur som levt längst tillsammans med människan. De äldsta arkeologiska fynden av tamhund är cirka 14 000 år gamla, men genetiska studier tyder på att hunden domesticerades betydligt tidigare. Hundens närmaste vilda släkting är vargen. Från början är det troligt att hunden fyllde enklare funktioner som sällskap, vaktare, nödproviant med mera. Med tiden lärde sig människan att ta hjälp av hunden även på andra områden, till exempel i samband med jakt, som boskapsvallare och –vaktare och som stridshund på slagfältet.

3.1.2 Raser

Det faktum att hunden började fylla olika mer specialiserade uppgifter medförde att olika hundtyper utvecklades. ”Renrasiga hundar” är dock en betydligt modernare företeelse, som inte har existerat i någon större skala i mer än drygt 100 år. Det finns i dag fler än 400 hundraser världen över. I Sverige finns närmare 300 hundraser representerade.

Rasbegreppet kan definieras på olika sätt. Gemensamt för olika definitioner brukar vara att en grupp individer i något eller några avseenden skiljer sig från övriga individer inom arten. I naturen kan olika raser inom en art uppkomma genom att en grupp djur lever isolerade från och under andra miljöbetingelser än arten i övrigt. Genom en anpassning till sin specifika miljö utvecklar individerna i denna grupp efter ett antal generationer vissa karaktäristika som skiljer dem från övriga djur inom arten. Det kan, exempelvis bland

fåglar, handla om längre näbb, annan färg, annorlunda skydds-beteende mot predatorer och så vidare.

Vad gäller domesticerade djur är raserna skapade av människan, eftersom det är vi som kontrollerar vilka djur som skall få reproducera sig. Specifikt för hundar är att det finns oerhört många raser vilket innebär att varje enskild ras består av ett genetiskt sett fåtal individer, detta beroende på att inkorsning av individer som inte tillhör rasen oftast inte tillåts av hundorganisationerna. Kravet för att kallas rasen bygger alltså på att bägge föräldrarna är rasrena, liksom deras föräldrar och så vidare ända tillbaka till den tidpunkt då rasen först godkändes. De individer som då utgjorde populationen är alltså anfäder till samtliga individer i dagens population.

3.2 Hunden i dag

En kortfattad beskrivning av den svenska hundpopulationen skulle kunna se ut så här: I Sverige finns det ur ett europeiskt perspektiv få hundar. De svenska hundarna är väl omhändertagna och kommer till sina ägare som valpar (det vill säga omplaceringar är ovanligt). De har känd härstamning (få blandrashundar) och lever länge.

År 1998 genomfördes en större undersökning om den svenska hundpopulationen och svenska hundägare av Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), Svenska Kennelklubben (SKK) och försäkringsbolaget Agria. Knappt 12 000 slumpvis utvalda svenska hushåll intervjuades och de drygt 1 800 av dessa som hade hund utfrågades mer i detalj. De flesta hushållen med hund angav att de var villiga att låta sig intervjuas igen, något som utnyttjats vid senare studier. Sammantaget innebär detta att det går att dra en del förhållandevis säkra slutsatser om den svenska hundpopulationen och hur det svenska hundägandet ser ut (se Egenvall *et al*, 1999; Hedhammar *et al*, 1999). År 2004 gjordes dessutom två nya undersökningar av den svenska hundpopulationen, den ena av hundfoderföretaget Masterfoods, den andra gemensamt av SLU, SKK och Agria. Det är därigenom möjligt att se vissa trender i det svenska hundägandet.

År 1998 uppskattades att det i Sverige fanns strax över 800 000 hundar fördelade på ungefär 600 000 hushåll, vilket innebar att knappt 16 procent av alla svenska hushåll hade en eller flera hundar. År 2004 kunde antalet hundar skattas till ungefär 950 000 och andelen hushåll med hund till 20 procent. Såväl antalet hundar som antalet hundägare tycks alltså öka. Detta gäller dock inte alla raser.

Som framgår av kapitel 5 har till exempel nyregistreringarna i SKK av den i tjänstehundssammanhang största rasen – schäfer - tvärtom minskat kraftigt sett över de senaste tio till femton åren. Jämfört med andra europeiska länder har vi i Sverige fortfarande en relativt låg andel hushåll med hund; genomsnittet för hela Europa uppskattas i olika undersökningar till 22–24 procent. Detta brukar dels förklaras med att Sverige är förhållandevis urbaniserat och att hundar är vanligast på landsbygden, dels med att vi i Sverige har en syn på djur och djurskydd som gör att vi inte gärna skaffar hund utan att vara säkra på att kunna sörja väl för den. Vidare är det vanligare med hund i flerpersongshushåll än i enpersongshushåll, vilket utgör ytterligare en förklaring till att så pass få hushåll i Sverige, där andelen enpersongshushåll är hög, har hund. Länder som USA, Kanada och Australien har betydligt fler hushåll med hund än de flesta europeiska länder.

De svenska hundarna fördelar sig på ras/rasgrupp enligt tabell 1.

Tabell 1 Skattad andel hundar av olika raser/rasgrupper i förhållande till den totala svenska hundpopulationen 1998 (Hedhammar *et al*, 1999). Skattningarna bygger på vad hundägarna själva uppgett

Ras	Rasgrupp	Andel (%)
	Blandraser	13,3
	Terrierraser	8,4
	Taxraser	7,4
Schäfer		7,0
	Dvärghundsraser	6,9
Golden retriever		5,0
Labrador retriever		4,9
	Älghundsraser	4,0
	Stövrraser	3,7
Drever		3,2
	Pudelraser	3,0
Collie		2,7
Eng. och Amer. Cocker spaniel		2,1
Eng. och Welsh Springer spaniel		1,8
	Vinhundsraser	1,8
Cavalier King Charles spaniel		1,6
Rottweiler		1,6
Border collie		1,5
	Setterraser	1,2
Flat coated retriever		1,1
	Vorstehraser	1,0
Övriga	Övriga	13,5

Vilka raser som är populära skiljer sig mellan länder. Sverige har till exempel förhållandevis många jakthundar, detta beroende på att en jämförelsevis stor andel av befolkningen jagar. Vissa raser finns dock oftast med på listan över de allra populäraste i olika länder. Hit hör labrador retriever och schäfer. Dessa två raser torde för övrigt vara de vanligaste tjänstehundsraser, såväl i Sverige som i världen som helhet.

Intresset för att vara medlem i en hundorganisation är stort i Sverige. Den största organisationen är SKK, för övrigt en av de största ideella föreningarna i Sverige över huvud taget, med cirka 300 000 medlemmar. Den största klubben inom SKK är Svenska

Brukshundklubben (SBK) med cirka 70 000 medlemmar. För SKK:s och SBK:s respektive verksamhet redogörs i avsnitt 3.4.

Mellan 70 och 75 procent av de svenska hundarna är renrasiga i den meningen att de är registrerade i någon av de svenska stamboksförande hundorganisationernas stamböcker (nästan alla i SKK). Andelen blandrashundar i Sverige är därmed sannolikt världens lägsta. Även i Norge, Danmark och Finland är fler än hälften av hundarna registrerade i frivilliga register. I övriga europeiska länder är en betydligt mindre andel av hundarna registrerade, i de flesta länder färre än 25 procent. I tabell 2 presenteras antalet nya registreringar i SKK av de 20 populäraste raserna år 2004.

Tabell 2 Antal nya registreringar i SKK år 2004 (Svenska Kennelklubben, 2005)

	Ras	Antal nya registreringar
1	Schäfer	3105
2	Labrador retriever	2860
3	Golden retriever	2838
4	Jämthund	1877
5	Cocker spaniel	1354
6	Rottweiler	1341
7	Flatcoated retriever	1252
8	Cavalier king charles spaniel	1229
9	Tax, strävårig	1180
10	Engelsk springer spaniel	1174
11	Drever	1165
12	Norsk älghund, grå (Gråhund)	910
13	Shetland sheepdog	858
14	Jack russell terrier	844
15	Borderterrier	810
16	Irish soft coated wheaten terrier	797
17	Border collie	780
18	Pudel, stor	745
19	Pudel, dvärg	721
20	Hamiltonstövare	604
	Samtliga raser (295 stycken)	60 603

I stort sett alla svenska hundar (97 procent) fungerar enligt sina ägare som sällskap. Här har det skett en förändring under de senaste decennierna; tidigare var det inte ovanligt med hundar som användes "bara" till jakt, eller "bara" som vakthundar. Var fjärde svensk hund används till jakt/jaktprov, och var femte fungerar enligt sin ägare som vakthund. Närmare en femtedel av de svenska hundarna används i någon form av tävlingsverksamhet, till exempel bruks- och jaktprov, utställning och lydnadsprov. Detta är en mycket hög siffra med internationella mått. De olika hundorganisationerna genomför följaktligen ett stort antal olika hundtävlingar årligen. Enbart SKK-organisationen redovisade för år 2004 närmare 240 000 enskilda tävlingsstarter. Drygt hälften av dessa representeras av utställningar. Av de resterande kan flertalet hänföras till någon form av praktiskt arbete; knappt 70 000 starter genomfördes till exempel i en agilitytävling eller på ett lydnadsprov, 11 000 på bruksprov (spår, sök, rapport eller skydds), 21 000 på jaktprov och 2 500 på vallhundsprov.

Ungefär 16 procent av de svenska hundarna är över tio år gamla, och nästan 40 procent är över sju år. Detta indikerar att svenska hundar lever längre än hundar i andra länder. Vidare är det unikt få hundar som steriliseras/kastreras i Sverige – under 10 procent. I exempelvis USA och Australien är siffrorna nästan de omvända; över 75 procent av hundarna är steriliserade/kastrerade. Ungefär var tionde svensk hund reproducerar sig vid minst ett tillfälle under sin livstid och får avkommor.

Tre fjärdedelar av alla hundägare har skaffat sin hund då den var yngre än fyra månader, vilket tyder på att svenska hundar mycket sällan omplaceras mätt med internationella mått. Detta är betydelsefullt när det gäller tjänstehundar på grund av att tjänstehundssektorn är helt beroende av omplaceringshundar för sin nyrekrytering. Sverige saknar också i princip flera andra problem som många länder brottas med, till exempel herrelösa hundar.

Internationellt är det fortfarande vanligt med försäljning av hundvalpar i zoo-butiker eller på djurmarknader. I Sverige förekommer inte detta, utan försäljning av hundar sker i uppfödarens eller hundägarens hem. Så kallade "valpfabriker" med uppfödning av tusentals valpar varje år, som finns på olika håll i bland annat Europa och USA, existerar inte i Sverige; endast ett fåtal uppfödare säljer fler än 50 valpar per år. I stället drivs nästan alla svenska kennlar som en ren hobbyverksamhet i liten skala, det vill säga med få producerade valpar varje år.

3.3 Statlig tjänstehundsverksamhet

3.3.1 Bakgrund

I Sverige finns ett flertal intressenter på tjänstehundsområdet. Den största delen av tjänstehundsverksamheten kan knytas till olika myndigheter som använder hundar - övervakningshundar inom polisen, narkotikasökhundar inom Tullverket och så vidare. Det finns även flera organisationer och privata företag utan koppling till staten som bedriver någon form av tjänstehundsverksamhet. Det kan handla om hundar som söker röta i el- och telestolpar, mögelhundar för husbesiktningar, assistanshundar för funktionshindrade, hundar som söker efter läckor i fjärrvärmenätet med mera. En stor grupp är väktarhundarna, av vilka det finns 450–500 stycken. Med ”tjänstehund” brukar avses en hund som utför någon form av nyttouppgift annan än tävling/hobby/rekreation. Gränserna för vad som skall benämnas tjänstehund är dock flytande. Det finns exempelvis relativt många hundar som används vid jakt eller vid vallning av får eller nötkreatur och där syftet inte är tävling eller rekreation, men som av tradition ändå inte kallas tjänstehundar. För Tjänstehundsutredningen (Jo 2004:04) finns emellertid ingen anledning att fördjupa sig i detta. Det framgår av direktivet (Dir. 2004:80) vilken definition på tjänstehund som gäller inom ramen för utredningsuppdraget:

”Med tjänstehundar avses här framför allt utbildade ledarhundar samt hundar som tillhör staten och används i huvudsak inom Tullverket, Försvarmakten, Räddningstjänsten eller polisväsendet eller som tillhör en enskild person och på grund av särskild förbindelse skall hållas till nämnda myndigheters förfogande.”

Denna definition innefattar hundarna hos samtliga större statligt finansierade hundanvändare. Dessa användare och deras hundar åskådliggörs i tabell 3. För att göra bilden mer fullständig har även kriminalvården och dess hundverksamhet inkluderats i tabellen. Vissa typer av tjänstehundar ägs av respektive myndighet, medan andra tränas, ofta i Svenska Brukshundklubbens regi, och ägs av privatpersoner som genom kontrakt förbundit sig att hålla dem tillgängliga för någon form av tjänstgöring. Sammanlagt fanns det år 2004 fler än 4 500 tjänstehundar vars utbildning och/eller användning finansierats helt eller delvis med statliga medel.

Tabell 3 Ungefärligt antal statligt finansierade tjänstehundar av olika typer år 2004

Användare	Egna hundar		Kontrakterade privatägda hundar	
	Tjänstehundstyp	Antal	Tjänstehundstyp	Antal
Försvarmakten	Bevakningshundar	170	Hemvärnsbevakningshundar	2000
	Ammunitionssökande hundar	25 ¹	Reservbevakningshundar	1400
Kriminalvården	Narkotikasökhundar	12		
Polisen	Övervakningshundar	395 ²	Eftersökhundar	~15-20
	Specialsökningar	35 ²	Fjällräddningshundar	~15-20
Räddningsverket			Räddningshundar	200 varav 23 för internat. tjänst
Synskadades Riksförbund ³	Ledarhundar	290		
Tullverket	Narkotikasökhundar	43		
Summa		~1000		>3600

1 Avser både färdigutbildade hundar och hundar under utbildning.

2 25% av dessa hundar ägs inte av polisen utan av enskilda polishundförare.

3 Ledarhundarna ägs av Synskadades Riksförbund och hålls av sina förare, men inköpen bekostas med medel ur statsbudgeten som utbetalas från Socialdepartementet via Socialstyrelsen.

Fluktuationer i nyrekrytering och kassation gör att antalet hundar hos de olika användarna varierar över tiden. Vidare utvecklas nya typer av tjänstehundar och andra försvinner. Även tilldelningen av ekonomiska medel varierar vilket gör att antalet hundar kan skifta. Till exempel kommer Försvarmakten att minska sitt bestånd av bevakningshundar dels som en följd av att det nya insatsförsvaret inte kräver lika många bevakningshundar som det gamla invasionsförsvaret, dels på grund av det senaste försvarsbeslutets (FB 04) besparingskrav. Tullverket och Kriminalvården befinner sig å andra sidan i ett uppbyggnadsskede där framför allt hundantalet inom kriminalvården sannolikt, efter vad som uppgivits, kommer att öka. Antalet narkotikahundar inom Tullverket har sedan år 2004 ökat till över 50 stycken. Den statligt finansierade tjänstehundsverksamheten beskrivs mer utförligt i avsnitten 3.3.3 – 3.3.9.

3.3.2 Historik

För att ge en så heltäckande bild som möjligt av den statliga svenska tjänstehundsanvändningen finns det anledning att ge en kort historisk beskrivning. Under större delen av 1900-talet hade tjänstehundsverksamheten i Sverige starka kopplingar till hundskolan i Sollefteå. Förvisso togs initiativ och gjordes viktiga insatser även inom andra myndigheter, institutioner och företag. Såvitt Tjänstehundsutredningen känner till var till exempel de första tjänstehundarna i Sverige som finansierades med allmänna medel två polishundar som importerades från Tyskland år 1910, innan hundverksamheten i Sollefteå hade startat. På det stora hela hade dock hundskolan i Sollefteå en sådan central och dominerande ställning, att det faller sig naturligt att göra den historiska beskrivningen ur ett ”hundskoleperspektiv”.

Under åren 1911–1914 bedrevs försöksverksamhet med drag- och rapporthundar vid dåvarande I 28 i Sollefteå. Rasen man använde var airdaleterrier. Under första världskriget använde de stridande parterna bland annat rapporthundar och sanitetshundar. Rapporthundarna förde meddelanden eller drog telefonledning mellan truppförband och sanitetshundarna sökte efter sårade soldater. Allt fler länder började använda hundar i sina krigsorganisationer och under slutet av 1920-talet påbörjades försöksverksamhet på nytt inom den svenska armén, till en början med draghundar men under 1930-talets början även med hundar avsedda för rapport- och sjukvårdstjänst. År 1936 verkställdes ett beslut från året innan att inrätta ett arméhundväsende. Verksamheten, som förlades i Sollefteå och till en början benämndes Arméhundskolan, innefattade redan från början såväl dressyr som avel och utbildning i hundtjänst.

Efter ett par namnbyten (år 1962 till Arméns hundskola och år 1971 till Försvarets hundskola) kom verksamheten år 1980 att lyda under Socialdepartementet i stället för Förvarsdepartementet. Två år tidigare hade namnet ändrats till Statens hundskola, ett namn som behölls tills verksamheten bolagiserades 1992 och Sveriges hundcenter AB med Sollefteå kommun och staten som ägare bildades. År 1994 avvecklade staten sitt ägande i Sveriges hundcenter AB och två år senare köptes skolan av Synskadades Riksförbunds (SRF) företagskoncern Iris som drev företaget vidare under namnet Hundskolan i Sollefteå AB fram till år 2002 då det gick i konkurs. Ett nystartat Iris-företag, Iris Hundskolan AB, köpte delar av

konkursboet. För enkelhetens skull kommer hundskoleverksamheten i Sollefteå åren 1936–1992 framgent att refereras till som HS (Hundskolan) oavsett egentligt namn.

Förutom redan nämnda drag-, rapport- och sjukvårdshundar började man inom några år från starten år 1936 att utbilda även bevakningshundar och vakthundar för militära ändamål. År 1941 fördjupades ett sedan tidigare etablerat samarbete med polisen genom att de första skyddshundarna/polishundarna dresserades vid HS. Hundaveln utökades, och vid mitten av 1940-talet födde man upp mellan 100 och 125 valpar per år. Under åren 1947–1953 började man internt på HS att utveckla olika testmetoder för att på ett mer systematiskt och tillförlitligt sätt jämfört med tidigare kunna bedöma hundarnas lämplighet för olika dressyrgrenar. Dessa tester och deras efterföljare kom med tiden även att få stor betydelse för avelsarbetet, och de användes både på HS och, från och med mitten av 1960-talet, inom Svenska Brukshundklubben, i det senare fallet under benämningen Korning. År 2004 genomgick närmare 7 000 hundar, de flesta privatägda, av ett stort antal raser Mentalbeskrivning Hund (MH) i SBK:s regi, en metod att beskriva hundars mentala egenskaper som har stora likheter med de tester som började utvecklas drygt 50 år tidigare. Även de olika typer av Lämplighetstester (L-tester) som används av polisen, Försvarmakten med flera tjänstehundsanvändare för att bedöma hundars förutsättningar att kunna fungera i tjänst har stora likheter med Hundskolans tester, Korningen och MH. Testmetoder för bedömning av hundars potential som avelsdjur respektive tjänstehundar beskrivs mer utförligt i kapitel 4.

Under de sista åren på 1940-talet påbörjades vid HS även dressyr av minhundar. Eftersom man ville att minhunden skulle ha lite annorlunda egenskaper jämfört med framför allt skyddshunden, fick detta betydelse för avelsarbetet. Förutom en något förändrad inriktning på aveln skedde en produktionsökning till ungefär 150 födda valpar per år. Under 1950-talet försvann draghundarna ur krigsorganisationen, men i gengäld ökade minhundarna i betydelse, och man dresserade även många bevakningshundar. Under slutet av 1950-talet hade man också börjat dressera och sälja ledarhundar för synskadade. Köpare var SRF:s föregångare, De Blindas Förening. I enlighet med rekommendationerna i 1962 års polisutbildningskommittés betänkande (SOU 1965:53) kom polishundsverksamheten att öka i betydelse vid HS i samband med förstatligandet av polisen år 1965. För att täcka behovet av tjänstehundar utökades

uppfödningen ytterligare och vid mitten av 1960-talet föddes årligen 350 valpar.

I slutet av 1960-talet togs de första svenska narkotikasökhundarna fram vid HS, och år 1968 levererades de första ekipagen, både hund och förare, till Tullverket. Försvarmaktens del i verksamheten vid HS minskade allt mer och riksdagen beslutade att skolan från och med den 1 juli 1971 skulle bli en självständig myndighet under regeringen (prop. 1970:96, SU 1970:202, rskr. 1970:419). Namnet ändrades i samband med detta till Försvarets Hundskola. Verksamheten skulle få en tydligare affärsmässig prägel där tillhandahållandet av hundar och tjänster i princip skulle vara självbärande. HS klarade dock inte att uppnå full kostnadstäckning, och från och med år 1974 anvisades årliga statsbidrag. År 1978 rationaliserades minhunden bort ur Försvarmakten. Samma år frångicks formellt principen om full kostnadstäckning, och i samband med detta ändrades namnet till Statens Hundskola (prop. 1976/77:157, FöU 1977/78:1, rskr. 1977/78:40). År 1980 överfördes HS från Försvars- till Socialdepartementet. Under första halvan av 1980-talet accelererade de ekonomiska svårigheterna vid HS trots det årliga bidraget. Vid denna tid började dessutom Försvarmakten i ökande utsträckning köpa hundar från privata leverantörer som kunde erbjuda lägre priser. Angivande bland annat dessa omständigheter som skäl föreslog regeringen (prop. 1987/88:126), och riksdagen beslutade (bet. 1987/88:SoU24, rskr. 1987/88:303), att HS skulle vara en uppdragsmyndighet med främsta uppgift att tillhandahålla ledar- och polishundar. Bortsett från omställningsbidrag var tanken att HS i och med detta skulle finansiera sina kostnader helt och hållet genom intäkter för sålda hundar och tjänster.

Under slutet av 1980- och början av 1990-talet genomförde HS ett antal rationaliseringar för att minska sina kostnader, och man lyckades även öka andelen födda hundar som kunde utbildas till tjänstehundar. Inte heller nu uppnåddes målet att få balans i budgeten. En av orsakerna till detta var den valpsjukeepidemi som drabbade hundskolan år 1988 vilken bland annat innebar att man under en period inte kunde sälja några hundar över huvud taget. I sin anslagsframställning för budgetåret 1991/92 begärde HS att verksamheten skulle delas i två delar; den ena delen, avelsverksamheten, skulle finansieras med årliga statsbidrag och den andra, bestående av övrig verksamhet vid skolan, genom intäkter från försäljning. Den föreslagna strukturen fick även stöd av en av regeringen tillsatt särskild utredare i rapporten Statens hundskola, över-

syn av utvecklingsmöjligheter (Dnr. S91/845/H). Utredaren anger som utgångspunkt för detta bland annat att ”en långsiktigt syftande avelsverksamhet kan svårligen förenas med kortsiktiga lönsamhetsmål vad avser produktion av tjänstehundar”. Regeringen ansåg i stället att verksamheten vid HS borde utformas och styras enligt affärsmässiga principer, och föreslog därför en ombildning till aktiebolag (prop. 1991/92:7). Som skäl för förslaget angavs bland annat att detta skulle vara det för HS effektivaste. I propositionen uttrycktes även en förhoppning om att det på sikt skulle medföra en lägre prisnivå på sålda hundar. Den tidigare nämnda rapporten (Dnr. S91/845/H), som fungerade som en del av underlaget för propositionen, hade kommit fram till att HS inte klarade av att tillgodose behovet av ledar- och polishundar. Även detta utgjorde enligt regeringen skäl för att HS skulle drivas med större affärsmässighet. År 1992 ombildades HS till Sveriges hundcenter AB med staten och Sollefteå kommun som ägare (prop. 1991/92:7, bet. 1991/92:SoU9, rskr. 1991/92:82). En följd av den nya situationen blev att det avelsarbete som bedrivits sedan flera decennier i princip upphörde och avelsmaterialet skingrades.

Polisen, som under många år stått för mer än en tredjedel av Hundskolans intäkter, minskade kraftigt sina anslag för inköp av polishundar från och med budgetåret 1992/93. Bakgrunden till detta var att Rikspolisstyrelsens centrala anslag för hundinköp upphörde från och med den 1 juli 1992 i samband med att varje enskild polismyndighet fick ekonomiskt ansvar för den egna verksamheten. Regeringen anger i propositionen (prop. 1993/94:36) Medelstillskott till Sveriges hundcenter AB Statens Hundskola att trots att det nya aktiebolaget gjort stora ansträngningar att anpassa sig till en konkurrensutsatt marknad, har bland annat de minskade polishundsbeställningarna medfört ett betydligt sämre ekonomiskt utfall än förväntat. Ägarna staten och Sollefteå kommun tillförde därför bolaget ett kontant aktieägartillskott våren 1993. I december 1993 beslutade riksdagen om ytterligare anslag på grund av förväntad förlust under första halvåret 1994.

År 1994 genomförde en arbetsgrupp inom Socialdepartementet en översyn av hur behovet av tjänstehundar borde tillgodoses i framtiden (Ds 1994:90). Arbetsgruppen konstaterade att kostnaderna för det systematiska avelsarbete som fram till början av 1990-talet bedrevs vid HS sannolikt varit omfattande, såväl vad gäller personal som de vetenskapliga insatser som Sveriges lantbruksuniversitet biträtt med. Det framhölls vidare att avelsarbetet, som

betecknades som välorganiserat och målinriktat, hade varit betydelsefullt och bidragit till en hög standard på schäferstammen. Av konkurrensskäl, samt på grund av att de största statliga tjänstehundsanvändarna – Försvarmakten och Polisen – i ökande utsträckning valt att köpa sina hundar från privata hundskolor och uppfödare, ifrågasattes likväl i departementspromemorian om tjänstehundsavel bör vara en statlig angelägenhet. I stället konstaterades att såväl användarna som privata uppfödare, intresseorganisationerna SKK och SBK samt SLU torde ha ett gemensamt intresse av att vidmakthålla och vidareutveckla en god schäferstam. En av medlemmarna i arbetsgruppens referensgrupp avgav i ett särskilt yttrande en avvikande mening och hävdade att staten även framgent borde garantera tjänstehundsaveln.

Samma år (1994) avvecklade staten sitt ägande i Sveriges Hundcenter och Sollefteå kommun blev ensamma ägare. Ett par år senare drog sig även kommunen ur verksamheten och SRF:s företagskoncern Iris övertog verksamheten och drev den vidare under namnet Hundskolan i Sollefteå AB. Sommaren 2002 gick Hundskolan i Sollefteå AB i konkurs, bland annat på grund av att man gjort stora satsningar på minhundsverksamhet som man inte lyckades få avsättning för. Det nybildade Iris-ägda företaget Iris Hundskolan AB köpte efter konkursen ledarhundsverksamheten, och anläggningen såldes till Fortifikationsverket. I dag har Iris Hundskolan AB tre verksamheter:

1. Kurser och stöd till ledarhundsförare
2. Hundproduktion
3. Tjänster

Kurser till ledarhundsförare ges i samband med att de får sina hundar. *Stöd* innebär hjälp under ledarhundens hela verksamma liv då ekipaget får problem. *Hundproduktionen* omfattar kennelverksamhet, fodervärdsplacering och dressyr av i första hand ledarhundar, och även inköp och försäljning av färdiga ledarhundar. I relativt liten utsträckning produceras även andra typer av hundar, bland annat narkotikasökhundar. *Tjänster* innebär besiktning av el- och telestolpar där hunden är en hjälp i arbetet. Denna del av Iris Hundskolans verksamhet står för en tredjedel av omsättningen och uppges vara det främsta skälet till att man gått med vinst sedan starten år 2002 trots att ledarhundarna säljs till ett pris som är lägre än produktionskostnaderna.

3.3.3 Polisen

Organisation och hundanvändning

Polisen sorterar under Justitiedepartementet och består av Rikspolisstyrelsen (RPS), Statens Kriminaltekniska Laboratorium och de 21 polismyndigheterna runt om i landet. RPS är central förvaltnings- och tillsynsmyndighet och skall verka för att samordna och rationalisera polisens verksamhet. Vidare ligger här ansvar för metod- och teknikutveckling inom polisen. RPS beslutar även hur de medel polisen tilldelas från staten skall fördelas mellan polismyndigheterna. De 21 polismyndigheterna är självständiga från RPS i fråga om både budget och organisering. Det innebär att varje regional myndighet arbetar självständigt med att dimensionera sin hundverksamhet och med att rekrytera de hundar som behövs. På riksnivå, inom RPS, finns en central hundenhet, Rikskriminalpolisens polishundtjänst, som bland annat utbildar hundförare och -instruktörer och meddelar föreskrifter för polisens hundverksamhet. Polishundtjänsten utövar även tillsyn över polishundsverksamheten i landet.

Totalt har den svenska polisen cirka 430 hundar (år 2005) varav merparten, 395 stycken, är så kallade övervakningshundar (övs-hundar). Detta är de "klassiska" polishundarna som är utbildade i personsår, personsök inom- och utomhus, uppletande av föremål, skyddsarbete med mera. Spårning innebär att hunden följer ett spår efter en människa. De mest avancerade övs-hundarna skall som minimikrav klara att följa ett mer än två kilometer långt spår som är minst två timmar gammalt. De skall även kunna spåra 200 meter i stadsmiljö. Hundens spårformåga kan bland annat användas för att med utgångspunkt från en brottsplats förfölja en brottsling. Vid personsök arbetar hunden kopplad eller lös och försöker att med hjälp av luktsinnet och via vindburen vittring till exempel finna personer som gått vilse. Uppletande av föremål utnyttjas bland annat vid brottsplatsundersökningar och för att genomsöka ett område där ett gripande ägt rum. Syftet är att finna föremål som kan vara av betydelse för utredning av brottet, exempelvis narkotika eller vapen som den gripne kan ha slängt ifrån sig. Vid skyddsarbete används hunden till exempel för att avvärja angrepp på hundföraren eller för att stoppa en flyende brottsling. Den viktigaste skyddsfunktionen är dock sannolikt hundens avskräckande verkan, det vill säga att

hundens närvaro förhindrar att ett överfall eller rymningsförsök över huvud taget äger rum.

Utöver övs-hundarna har Polisen även 35 specialsökhundar. En specialsökhund är utbildad i narkotikasök, bombsök, kriminalsök eller brandhårdssök. Narkotikasökhundar kan användas vid husrannsakingar, för att finna misstänkta depåer med narkotika i terrängen etc. Bombsökhundar används vid säkerhetssök, det vill säga att man i förebyggande syfte kontrollerar att det inte finns några sprängämnen på en viss plats inför något särskilt skyddsvärt eller utsatt evenemang. De kan även nyttjas för att lokalisera sprängmedel som kan finnas i ett område utan att man vet exakt var. Kriminalsökhundarna användes ursprungligen, i mitten av 1990-talet, i stort sett uteslutande för att söka efter lik eller kroppsdelar på land eller i vatten. I dag nyttjas de alltmer vid brottsplatsundersökningar där de exempelvis söker efter blodspår. Brandhårdssökhundar används som ett hjälpmedel vid utredningar av bränder som misstänks vara anlagda.

Många övs-hundar är så kallade kombinationshundar eller ”kombihundar”, vilket innebär att de har tilläggsdressyr i form av någon typ av specialsök. Vanligast är narkotikasök - fler än 110 övs-hundar har denna tilläggsdressyr. Dessa hundars sökkompetens utnyttjas framför allt i samband med att man gör det tidigare beskrivna uppletandet av föremål vid platsen för ett gripande av en misstänkt person. Det förekommer också övs-hundar med tilläggsdressyr i form av vapen- och ammunitionssök eller kriminalsök. Slutligen finns det ett fåtal kombinerade vapen- och ammunitionssökhundar – bombsökhundar.

Varje hund är knuten till en hundförare som har ansvaret för hunden. Tillsammans utgör hunden och hundföraren en hundpatrull. Inom de största polismyndigheterna arbetar hundförarna ofta enbart med hundrelaterad polisverksamhet. Vid övriga myndigheter utför hundförarna i allmänhet även andra typer av arbetsuppgifter. En polishund bor alltid hemma hos sin förare och följer hans/hennes arbetsschema. En femtedel av hundförarnas arbetstid är normalt avsatt för hundträning.

Förutom de 430 professionella polishundarna kontrakterar Polisen även i mindre utsträckning privatägda eftersökshundar (används för eftersök av försvunna personer) och fjällräddningshundar (lavinhundar) tillsammans med sina förare. Det finns i dag cirka 15 – 20 kontrakterade hundar av vardera typen. Eftersökshundar med förare rekryteras nästan alltid bland de certifierade räddnings-

hundsekipagen (se även avsnitt 3.3.8) och prövas enligt Rikspolisstyrelsens föreskrifter (RPSFS 2000:8) om prövning av vissa hundar för eftersök av försvunna personer. Fjällräddningshundarna med förare rekryteras oftast via Fjällsäkerhetsrådet som bedriver utbildning av fjällräddare. Övs-hundarna i fjällregionerna har nästan alltid tilläggsdressyr i form av fjällräddning. Prövning sker i enlighet med Rikspolisstyrelsens föreskrifter (RPSFS 2000:7) om prövning av fjällräddningshundar.

Rekrytering och utbildning av hundar

De blivande polishundarna rekryteras då de är högst tre år gamla från svenska eller utländska privata uppfödare eller från vanliga hundägare som av olika anledningar vill sälja sina hundar. Ibland köper man även hundar från så kallade hundhandlare vilka fungerar som mellanhänder mellan den tidigare hundägaren och Polisen.

Då en polismyndighet anskaffar en hund görs i allmänhet först en inledande informell utvärdering av hunden i fråga om hälsostatus, ålder, allmänt intryck med mera. Om hunden verkar intressant får den genomgå ett lämplighetstest (L-test) där dess mentala egenskaper och framtida potential bedöms. L-testet tar ungefär en timmes tid i anspråk och hunden får inte vara yngre än 18 månader vid genomförandet. Om resultatet så långt är tillfredsställande får hunden utföra ett arbets- och miljöprov under vilket man genom att göra enkla spår- eller sökövningar och genom att utsätta hunden för besvärliga miljöer som mörker, höga höjder, hala golv med mera, bedömer dess arbetskapacitet och förmåga att kunna hantera miljöbelastningar på ett bra sätt. Arbets- och miljöprovet sker oftast i anslutning till L-testet och tar ungefär lika lång tid som detta. En hund som klarar även detta prov placeras hos en hundförare som har hand om hunden under en provotid som ofta sträcker sig över en till två månader. Under denna period påbörjas dressyren samtidigt som hundens förutsättningar att klara tjänsten värderas ytterligare. Dessutom görs en veterinärbesiktning där hundens hälsostatus bedöms. Om inte rygg och armbågs- och höftleder redan är röntgade görs detta i samband med besiktningen. Om allt ser bra ut köps hunden in varefter den dresseras och prövas i enlighet med Rikspolisstyrelsens föreskrifter för aktuell tjänstehundstyp (övs-hundar och bombsökhundar: RPSFS 2000:5; narkotikasökhundar: RPSFS 2000:6; kriminalsökthundar RPSFS 2003:1).

För dresserade övs-hundar används flera prov med varierande svårighetsgrad för att avgöra deras tjänstbarhet. Det första provet, Tjänstbarhetsprov 1, innebär att hunden testas i grundläggande lydnds-, skydds- och spårarbete. Om hunden godkänns kan den börja användas i tjänst, dock med vissa begränsningar. Efter ett år i tjänst skall hunden genomgå Tjänstbarhetsprov 2 som ställer högre krav, och efter högst två år skall hunden klara Tjänstbarhetsprov 3 vilket är slutprovet för en fullt utbildad övs-hund. Då testas en rad olika moment; lydnad, skyddsarbete, uppletande av spår, spår i terräng, spår i tätort, uppletande av föremål samt eftersök av person inomhus och utomhus. Detta prov måste sedan göras om varje år med godkänt resultat för att hunden skall få vara kvar i tjänst. Polisen genomför utbildning för hundförarna på både central och regional nivå, men hundföraren ansvarar själv för att hunden bibringas tillräckliga färdigheter.

3.3.4 Tullverket

Organisation och hundanvändning

Tullverket sorterar under Finansdepartementet och har en organisation bestående av generaldirektör med stab och huvudprocesserna Brottsbekämpning och Effektiv handel. Huvudprocessen Brottsbekämpning är indelad i produktionsprocesserna Storskalig och organiserad brottslighet, Gränsskydd samt Stödande verksamhet. Inom Gränsskydd är verksamheten uppdelad på tre kompetenscentra (KC) - KC Flyg, KC Gods och KC Resande - med totalt 54 brottsbekämpningsgrupper som sköter den operativa verksamheten. Målet är att det i varje brottsbekämpningsgrupp skall ingå en narkotikasökhund, vilket totalt innebär 54 hundar. Inom varje KC finns det en hundsamordnare som bland annat har till uppgift att certifiera narkotikasökhundarna och följa upp alla hundar i tjänst samt att vid behov vidta lämpliga åtgärder för att upprätthålla ekipagens tjänstbarhet. Vidare finns en så kallad nationell specialist placerad på Tullverkets huvudkontor i Stockholm som har det administrativa ansvaret vad gäller samordning och utvecklingsarbete avseende Tullverkets hundverksamhet. Den nationelle specialisten fungerar även som länk mellan hundsamordnarna och Tullverkets ledning. Narkotikahundsverksamheten inom KC Flyg är inriktad på genomsökning av flygpost och bagage samt sök

direkt på person i samband med utpassering genom tullfilter. Motsvarande verksamhet inom KC Gods är främst inriktad på kontroll av båt- och lastbilstrafik. KC Resande genomför narkotikasök bland annat ombord på tåg och kontrollerar persontrafiken på färjor.

I dag använder sig Tullverket enbart av narkotikasökhundar, men myndigheten har även utrett och bedrivit viss försöksverksamhet beträffande möjligheten att dressera hundar för att kunna utföra tobaks- och vapensök.

Tullverket har i dag (maj 2005) drygt 50 hundar i tjänst, knutna till var sin hundförare. Principen för ett ekipage är densamma som inom polisen: föraren är ansvarig för hunden som är inhytt i dennes hem. Om en förare är borta från arbetet under en längre tid, till exempel på grund av föräldraledighet, övertar dock en annan förare hunden under den perioden för att den skall kunna vara i tjänst så mycket som möjligt.

Rekrytering och utbildning av hundar

Tullverket köpte tidigare färdigdresserade narkotikasökhundar från olika hundskolor. I dag utbildar Tullverkets hundförare själva sina hundar. Förfarandet vid anskaffning av blivande narkotikasökhundar liknar i stor utsträckning polisens anskaffningsprocedur, såväl vad gäller tester som provotid och hälsoundersökningar. Hundarna rekryteras oftast från svenska hundägare eller privata uppfödare som vill sälja en vuxen hund, men även hundar med utländskt ursprung förekommer. Utbildningen av hundarna och hundförarna startar på Tullverkets egen skola i Norrtälje där ekipagen grundutbildas under fyra till sex veckor. Sedan fortsätter hundförarna dressyren på egen hand på den lokala arbetsplatsen under cirka fem månader varefter ekipagen provas och de som godkänns blir certifierade och kan börja användas i tjänst. Hundarna skall kunna känna igen och markera ett antal olika narkotiska preparat. Både vid urval av lämpliga hundämnen och vid dressyren läggs stor vikt vid att hunden skall klara av att arbeta i skiftande och besvärliga miljöer, som bullriga och trånga utrymmen, i passagerarströmmar vid tullfilter, på höga höjder och så vidare. Efter att hunden certifierats som narkotikasökhund genomgår ekipaget varje år en veckolång fortbildningskurs på hundskolan i Norrtälje. Sedan

år 2005 utbildas även instruktörer på skolan i Norrtälje, vilka på lokal nivå skall kunna bistå hundförarna i dressyren.

3.3.5 Kriminalvården

Organisation och hundanvändning

Kriminalvårdsverket är en egen myndighet som leds av Kriminalvårdsstyrelsen med huvudkontor i Norrköping. I övrigt finns fem regionkontor lokaliserade till Härnösand, Stockholm, Norrköping, Göteborg och Malmö, vilka utövar tillsyn över de 35 kriminalvårdsmyndigheter som finns över hela landet. Kriminalvårdsmyndigheterna består av fängelser (anstalter), häkten och frivårdskontor. Inom kriminalvården finns också en transporttjänst. Kriminalvårdsverket sorterar under Justitiedepartementet.

Kriminalvården äger i dag 12 narkotikasökhundar och har beställt ytterligare två. Kriminalvårdsstyrelsens säkerhetsgrupp (KVS) har det övergripande ansvaret för hundarna och en av hundförarna har det praktiska ansvaret för samordningen av arbetet. Varje hund är knuten till en specifik anstalt, men kan även utföra uppdrag på andra anstalter och häkten i samma region. Hundförarna är ansvariga för hundarna och har dem i hemmet på fritiden enligt samma principer som hos Polisen och Tullverket.

Kriminalvårdens hundar har snarlik dressyr som hundarna inom Tullverket. En skillnad är att kriminalvårdens hundar generellt sett tränas på betydligt mindre mängder narkotika än Tullverkets. Skälet till detta är att medan Tullverkets arbete framför allt är inriktat på att finna lite större narkotikapartier, används kriminalvårdens hundar främst till att söka i celler och besöksutrymmen där de förväntade beslagen är små. Kriminalvårdens narkotikasökhundar används även för att förhindra att narkotika smugglas in på anstalterna.

Rekrytering och utbildning av hundar

Tio av de tolv hundar kriminalvården har i dag har köpts färdigdresserade från Iris Hundskolan AB. Av resterande två hundar har en tränats av sin förare i samarbete med Polisen, den andra i samarbete med Tullverket. Förarnas utbildning som genomförs under fyra veckor hos leverantören ingår i priset för hunden. Kriminal-

vården har sökt utökat samarbete med Polisen vad gäller såväl fortbildning som kvalitetssäkring och hundanskaffning.

3.3.6 Ledarhundar

I Sverige finns i dag (år 2005) närmare 290 ledarhundar. En ledarhund fungerar som ett hjälpmedel för en gravt synskadad eller blind person så att han eller hon kan röra sig mer obehindrat i samhället. Ledarhunden förs i en sele och är bland annat dresserad att undvika hinder, att stanna vid trottoarkanter och trappor samt apportera föremål som föraren tappar. Det är dock alltid föraren som är den styrande parten och som avgör vilken väg ekipaget skall gå.

Dressyren av en ledarhund är omfattande och tar mellan ett halvt och ett års tid i anspråk. För att avgöra en hunds förutsättningar att kunna bli en fungerande ledarhund görs i allmänhet inledningsvis en L-test. Vidare kontrolleras hundens hälsostatus. Det egentliga avgörandet av hundens lämplighet kan dock sällan göras förrän hunden varit i dressyr under någon månad.

Tilldelningen av ledarhundar administreras av SRF som är en ideell intresseorganisation. SRF får årligen medel från Socialdepartementet via Socialstyrelsen för att köpa ledarhundar och utbildna förarna. SRF har de senaste åren köpt färdigdresserade ledarhundar samt utbildning av förarna från Iris Hundskolan AB, ett dotterbolag till företagskoncernen Iris AB som ägs av Synskadades Stiftelse vilken i sin tur är instiftad och drivs av SRF. Iris Hundskolan AB föder dels upp och dresserar ledarhundar själva, dels köps valpar, vuxna odresserade hundar och färdigdresserade hundar från andra uppfödare, privatpersoner, hundhandlare och hundskolor, både svenska och utländska. Prövningsbestämmelser för ledarhundar, det vill säga vilka krav som ställs för att en ledarhund skall köpas av SRF, finns i bilaga 2.

I och med att regeringens proposition Ledarhundar antogs av riksdagen den 12 maj 2005 (prop. 2004/05:84; bet. 2004/05:SoU17; rskr. 2004/05:241) kommer SRF från och med den 1 januari 2006 att ha som myndighetsuppdrag att administrera tilldelning och återtaganden av ledarhundar i Sverige. I praktiken har man även tidigare haft den rollen. Skillnaden blir att besluten om tilldelning och återtagande framdeles regleras i lag och kan överklagas i förvaltningsdomstol. Detta innebär en förstärkt rättssäkerhet och tydligare

regler för offentlighet och sekretess gällande denna handläggning. Ytterligare en effekt av att SRF i vissa avseenden får myndighetsstatus blir att lagen (1992:1528) om offentlig upphandling skall tillämpas vid inköp av ledarhundar. Inköpen av ledarhundar kommer i framtiden att upphandlas av Hjälpmedelsinstitutet, som redan i dag handhar ett antal statliga upphandlingar av hjälpmedel för handikappade. Detta innebär att SRF inte längre själva kommer att kunna välja att köpa hundar från sitt eget bolag Iris Hundskolan AB. SRF kommer även i fortsättningen att äga de ledarhundar som köps.

Utbildningen av ledarhundsförarna kommer inte att upphandlas på samma sätt som inköpen av hundarna. Det beror enligt propositionen på att regeringen anser att det inte finns tillräcklig kompetens för att utbilda ledarhundsförare någon annanstans än på Iris Hundskolan AB. Mot den bakgrunden skulle inte en upphandling av denna tjänst medföra någon förändring i konkurrensförhållanden mellan Iris Hundskolan AB och andra företag på marknaden. Kraven för att bli tilldelad en ledarhund kommer att vara desamma som tidigare eftersom den nya lagregleringen tillämpar samma krav som SRF tidigare haft som policy. För att få en ledarhund skall sökanden:

- vara minst 18 år
- ha en synskada som innebär avsaknad av ledsyn
- ha behov av samt kunna använda ledarhund som förflyttningshjälpmedel
- ha en stabil social situation
- ha förmåga att ge hunden god omsorg och goda levnadsvillkor
- vara bosatt i Sverige

Erfarna ledarhundsförare vars hundar tagits ur tjänst samt synskadade diabetiker har förtur till nya hundar.

En synskadad person som vill ha en ledarhund börjar med att med hjälp av landstingets syncentral lämna in en ansökan till SRF. Detta resulterar i att Iris Hundskolan AB på uppdrag av SRF gör ett besök i den synskadades hem för att bedöma om han eller hon är lämplig att ha en ledarhund. Därefter får den potentielle föraren gå en informationskurs och sedan görs den slutliga prövningen av om personen skall förses med en hund. När en lämplig hund finns tillgänglig går föraren och hunden den första förarutbildningen till-

sammans under sammanlagt tre veckor varav två veckor på internat. Den sista veckan genomförs i hemmet. Efter minst sex månader följer utbildning två och efter ytterligare minst sex månader utbildning tre. Utbildning två genomförs i hemmet under några dagar medan utbildning tre genomförs på internat under fyra dagar. I stället för att gå förarutbildning ett görs ibland en direktplacering i hemmet, men SRF föredrar förarutbildningarna eftersom detta minskar risken för att hunden skall ty sig mer till någon familjemedlem än till föraren. Även efter genomgångna utbildningar kan föraren under hela hundens aktiva liv få stöd och hjälp från Iris Hundskolan AB om några problem uppstår.

En ledarhund pensioneras i regel vid tio till tolv års ålder och kan då skänkas till någon anhörig till föraren. SRF kommer inom ramen för myndighetsutövningen även i framtiden att handlägga ansökningar om gåva av ledarhund.

3.3.7 Försvarsmakten

Organisation och hundanvändning

Inom samtliga tre försvarsgrenar och i insatsförbanden ingår olika typer av tjänstehundar i verksamheten. Hundverksamheten kommer i framtiden att lokaliseras till sju platser vilket är färre än i dag. Försvarsmaktens Hundtjänstenhet (FHTE) är Försvarsmaktens kompetenscentrum för hundtjänst. Det innebär att FHTE ansvarar för anskaffning och grunddressyr av hundar, utbildar personal i hundtjänst, utvecklar och samordnar hundverksamheten med mera. FHTE hör till Livgardet och är beläget vid Botele Udd strax utanför Märsta norr om Stockholm.

Försvarsmakten äger dels egna hundar, så kallade stamhundar, dels kontrakteras privatägda hundar eller hundar och förare. Bland stamhundarna finns bevakningshundar och ammunitionssökande (amsökande) hundar. Tidigare fanns även vakthundar som nattetid bevakade flygplanshangarer, men denna hundtyp är avvecklad sedan ett par år tillbaka. Bevakningshundarna – i dag (år 2005) cirka 100 till antalet - är avsedda att kunna användas för att med hjälp av hörsel- och luktsinnet bevaka objekt, till exempel en flygbas, en radarstation eller en egen förläggning/camp vid internationella insatser. För ett år sedan hade Försvarsmakten ungefär 170 bevakningshundar och ambitionen är att ha 160, men som en följd av

stora avgångar i kombination med svårigheter att finna lämpliga hundar att rekrytera har bara knappt två tredjedelar av behovet kunnat tillgodoses. Bevakningshundarna är dresserade att tillsammans med hundförare kunna patrullera långa sträckor och markera när de känner vittring av människor eller hör främmande ljud. De skall också markera och följa människospår som kan vara flera kilometer långa och gå genom skiftande terrängtyper under alla sorters väderförhållanden. Bevakningshundarna används i fredstid framför allt till utbildning av hundförare, instruktörer och annan personal till insatsförbanden. Bevakningshundar av olika typer ingår i Säkerhetsbataljoner, Militärpoliskompanier, Marin basbataljon och Flygbasbataljoner. De flesta hundarna är uppstallade i hundgårdar på olika förband runt om i landet. En typ av bevakningshundar, Militärpolishundar (MP-hundar), följer dock med sina värnpliktiga hundförare hem efter uttryckning. Hundarna ägs fortfarande av Försvarsmakten, med de är placerade hos sina förare vilka har att sörja för hundarnas skötsel och träning.

Amsökande hundar finns i många olika varianter varav Försvarsmakten för närvarande arbetar med tre. De så kallade klassiska minhundarna söker en minfri väg som är cirka en halv meter bred genom ett minerat område. Då hunden träffar på en mina markerar den för föraren genom att sätta sig ned och peka på minan med nosen. Föraren går bakom hunden i kort koppel. Den klassiska minhunden används i huvudsak för räddning av personal som gått in i minerade områden. Den klassiska minhunden är det snabbaste system som för närvarande finns för att rädda människor ur minfält. Den andra varianten, som brukar benämnas långlinehund, innebär att hunden är kopplad i en lång lina och söker tio meter rakt ut från föraren och tillbaka. Sedan flyttar sig föraren en kort bit i sidled och proceduren upprepas. Men denna typ av hund kan man på kort tid söka av stora områden. Långlinehunden används i huvudsak för att fastställa förekomst av minor samt för att bestämma utbredningen hos minfält. Minröjning sker sedan med manuella eller maskinella metoder. Långlinehunden kan också utnyttjas för att kvalitetssäkra maskinell minröjning. Den tredje varianten, den vapen- och ammunitionssökande hunden, är tränad att användas vid vägspärrar, i byggnader, fordon, fartyg och terräng för att söka efter vapen, ammunition och sprängmedel. Antalet färdigutbildade amsökande hundar är i dag (år 2005) cirka 20 stycken och ytterligare 20 är under utbildning. Ambitionen är att hålla 35 färdigutbildade amsökhundar. Hundarna kan användas såväl nationellt som interna-

tionellt vid sök- och säkerhetsoperationer. Hundarna ingår i Ingenjörsbataljon och Ammunitionsröjningskompani.

De privatägda hundar som kontrakteras av Försvarmakten är samtliga bevakningshundar, det vill säga patrull- och spårhundar. Sedan den 1 januari 2005 har kraven höjts på de kontrakterade hundarna genom att en ny kravspecifikation införts. I dag måste samtliga privat ägda hundar som kontrakteras av Försvarmakten vara certifierade så kallade försvarmaktshundar (FM-hundar). Certifieringsbestämmelser för dessa hundar bifogas i bilaga 2. Kraven på de privat utbildade hundarna är fortfarande något lägre ställda än på stamhundarna; de behöver till exempel inte kunna patrullera och spåra lika långa sträckor eller lika gamla spår. Även om hundarna certifieras enligt samma bestämmelser brukar man skilja mellan hemvärnsbevakningshundar och reservhundar (R-hundar). Hemvärnsbevakningshundarna krigsplaceras tillsammans med sina ägare, som fungerar som hundförare, i hemvärnsbataljoner. R-hundarna förs av värnpliktiga hundförare och kan kallas in inte bara vid höjd beredskap utan även till övningar, för utbildning av personal och vid insatser såväl nationellt som internationellt. Antalet R- och Hemvärnsbevakningshundar är i dag (år 2005) 1 400 respektive 2 000. I framtiden kommer antalet R-hundar att minska till 400. Eventuellt kommer även antalet hundar inom hemvärdet att sjunka.

Rekrytering och utbildning av hundar

Försvarmaktens stamhundar rekryteras i stort sett på samma sätt som polisens hundar. De rekryteras från svenska eller utländska privata uppfödare eller från vanliga hundägare som av olika anledningar vill sälja sina hundar. Ibland köps även hundar från så kallade hundhandlare vilka fungerar som mellanhänder. Hunden får genomgå ett lämplighetstest (L-test) där dess mentala egenskaper bedöms. För att ytterligare säkerställa hundens lämplighet prövas den vid ett arbetsprov under 32 dagar och dess hälsostatus kontrolleras innan den köps in.

För att säkra tillgången till stamhundar har Försvarmakten börjat bygga upp en egen avelsverksamhet i Sollefteå. Organisatoriskt är avelsstationen en del av FHTE, och dess uppdrag är att varje år ta fram 50 dressyrämnen som är tillräckligt bra för att bli militära tjänstehundar. För att klara detta har Försvarmakten gjort bedömningen att ungefär 200 valpar måste produceras årligen, och man

räknar med att det kommer att dröja 5–9 år (räknat från år 2005) innan målet kan uppnås.

Stamhundarna grundutbildas vid FHTE. Efter grundutbildningen placeras bevakningshundarna ute på förbanden där eventuell tilläggsdressyr sker. De amsökande hundarna placeras i ammunitionssökhundekipagepoolen som organiseras av Totalförsvarets minröjningscentrum (SWEDEC) i Eksjö. Amsökhundförarna får sin förarutbildning vid FHTE, men samträning av förare och hund samt certifiering av ekipagen sker vid SWEDEC. Förarna är civila och utbildningen genomförs under totalt 15 veckor. Föraren blir tilldelad en hund och skriver ett kontrakt som löper på ett år i taget. Genom kontraktet förbinder sig föraren att ha ständig beredskap att med kort varsel rycka in till utlandstjänst. Ekipagen skall kunna delta i alla typer av internationella insatser som Sverige åtar sig och kan stationeras utomlands i upp till åtta månader. Poolen skall även kunna användas för uppdrag inom Sverige. Föraren är fodervärd åt hunden vilket innebär att hunden bor hemma hos denne. För detta får föraren en ersättning från SWEDEC. Förarna förbinder sig också att upprätthålla hundens dressyr. Enligt kontraktet är föraren skyldig att göra kontroll- och repetitionsövningar fyra gånger per år under en vecka per tillfälle. Från och med hösten 2006 kommer FHTE att leverera grunddresserade amsökhundar till Ing 2 som skall utbilda amsökekipage för placering vid Ingenjörsbataljon och Ammunitionsröjningskompani. Efter genomförd utbildning kommer hundföraren att anställas för en begränsad tid och placeras vid förbandet som skall upprätthålla beredskap för internationella insatser. Efter genomförd beredskapstjänstgöring kommer hund och hundförare att överföras till amsökhundekipagepoolen.

Utbildningen av R- respektive Hemvärnsbevakningshundar sker i Svenska Brukshundklubbens regi genom att den hundägare som är intresserad och som har en för ändamålet lämplig hund går en kurs med avslutande prov och certifiering.

3.3.8 Räddningshundar

En räddningshund är utbildad i att söka efter levande människor i både rasmassor och över större ytor. De skall klara av att arbeta i olika typer av miljöer och klimat- och väderförhållanden, i buller, värme, mörker eller regn. Enligt 3b § förordning (1988:1040) med

instruktion för Statens räddningsverk har Räddningsverket uppdraget att hålla en internationell räddningsstyrka (Search and Rescue, SAR) i beredskap. I denna styrka ingår tolv räddningshundsekipage. För att säkerställa att tolv ekipage vid varje givet tillfälle är redo att med kort varsel - inom tio timmar - åka på ett internationellt uppdrag, är målet att ha 48 ekipage i beredskap. Det finns inget tvång för dessa att åta sig uppdrag; de består av privatpersoner med privata hundar som inte kontrakteras på något sätt. I dagsläget (årsskiftet 2004/2005) finns 23 godkända ekipage. För att kunna uppfylla målet på 48 ekipage utbildas i dag cirka 50 räddningshundar med förare per år. Syftet är att skapa och vidmakthålla en pool med ungefär 200 utbildade ekipage ur vilken de 48 internationella ekipagen rekryteras. Detta innebär att det finns ett antal certifierade räddningshundar som inte är kopplade till den internationella räddningsstyrkan. Dessa kan i stället användas inom exempelvis den kommunala räddningstjänsten. Merparten av räddningshundsekipagens utbildning och funktionskontroller finansieras av Krisberedskapsmyndigheten (KBM) som sorterar under Försvarsdepartementet.

SAR-styrkans beredskap bekostas med medel från Försvarsdepartementet via Räddningsverket. För att styrkan skall kunna användas i ett skarpt läge måste det finnas ett beslut om finansiering. Räddningsverket skall informera Försvarsdepartementet innan beslut om en insats fattas. Om insatsen gäller bistånd skall samråd ske med SIDA.

Utbildningen till räddningshundsekipage startar med ett inträdesprov där hundens förutsättningar att kunna fungera som räddningshund bedöms, men även förarens förmåga att hantera hunden. Både hund och förare måste från och med år 2005 uppfylla ett antal krav som gör att de är lämpade för internationell tjänst. De ökade kraven gäller främst hundens veterinärmedicinska hälsa, den får exempelvis inte ha behov av medicinering, samt hundförarens fysiska förmåga och kunskaper i engelska språket och i orientering. Grundutbildningen ges av SBK och pågår under ungefär ett och ett halvt år med ett kontrollprov (SBK 1) efter sex månader. Slutligen får hunden och föraren genomgå ett slutprov som även fungerar som inträdesprov till Räddningshundförarutbildningen (RHFU). SBK upphandlar RHFU som huvudsakligen genomförs på Räddningsverkets skola i Skövde. Efter genomgången RHFU med godkänt resultat är ekipaget certifierat. Räddningsverket har sedan en

egen uttagning en gång per år till den internationella räddningsstyrkan (SAR).

För att få ha kvar certifikatet som räddningshundsekipage måste två godkända funktionskontroller genomföras varje år. En underkänd funktionskontroll innebär att ekipaget inte längre är berättigat att tjänstgöra nationellt. För att åter bli certifierad krävs ett nytt godkänt funktionstest. Ett godkännande till SAR är giltigt i två år. De ekipage i SAR som inte klarar funktionskontrollen avförs inte från styrkan, men hamnar längst ned på den prioriteringslista utifrån vilken rekrytering till internationella insatser sker.

Tidigare var alla räddningshundsekipage tvungna att ha ett kontrakt med en kommunal räddningstjänst som väntade på dem efter genomförd utbildning – en krigsplacering. Detta krav har nu tagits bort. I dag ansvarar de lokala Brukshundklubbarna för att marknadsföra sina utbildade räddningshundar gentemot kommuner och landsting. I flera kommuner har man börjat bygga upp Frivilliga Resursgrupper (FRG), vilket innebär att kommuner och landsting tecknar avtal med frivilliga, både organisationer och enskilda personer, för att ha en bättre beredskap vid större fredstida kriser. I en FRG kan exempelvis räddningshundsekipage ingå. Det förekommer även att ekipagen kontrakteras av polisen efter att ha prövats enligt Rikspolisstyrelsens föreskrifter (RPSFS 2000:8) om prövning av vissa hundar för eftersök av försvunna personer (se även avsnitt 3.3.3).

3.3.9 Övrigt

Övriga statliga insatser av betydelse för tjänstehundsverksamheten kan framför allt hänföras till utbildnings- och forskningsområdet. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) utbildar bland annat husdjursagronomer, veterinärer och djursjukvårdare. SLU bedriver även forskning applicerat på hund inom ämnena genetik, veterinärmedicin, etologi, fysiologi och utfodring. Tidigare har delar av den genetiska och den veterinärmedicinska forskningen varit direkt kopplad till tjänstehundsverksamheten vid dåvarande Statens Hundscola i Sollefteå. I dag studeras hundar ur ett mer allmänt perspektiv, men vunna kunskaper kan givetvis komma även tjänstehundsverksamheten till godo. Viss forskning med anknytning till hundar bedrivs även vid Stockholms och Linköpings universitet.

Flera av landets naturbruksgymnasier har kurser eller utbildningar inom hundområdet. Den enda utbildning som är specifikt inriktad på tjänstehundar bedrivs i Sollefteå av Naturbruksgymnasiet i Västernorrland. Det är en ettårig riksrekryterande postgymnasial utbildning inriktad på tjänstehundsdressyr som startade år 1996. Cirka 15 elever har antagits per år. Eleverna får lära sig om skydds-, preparatsöks-, spår-, bevaknings- och ledarhundsdressyr. Till och med den klass som antogs hösten 2004 bekostades utbildningen av elevernas hemkommuner genom interkommunal ersättning. Detta system att finansiera en utbildning skall inte finnas kvar efter sommaren 2005. Utbildningsdepartementet har beslutat att dressörutbildningen skall finnas kvar men bekostas med statliga medel som skall fördelas av Skolverket. På grund av olika uppfattning om hur stort anslag som krävs för att det skall vara möjligt att driva utbildningen har samtliga tre lärare varslats om uppsägning, och hösten 2005 kommer inga nya elever att antas. Om det skapas möjligheter till finansiering av verksamheten kommer eventuellt nya elever att antas till våren 2006.

3.4 Övriga tjänstehundsintressenter

3.4.1 Svenska Kennelklubben

Svenska Kennelklubben (SKK) är Sveriges största hundorganisation med 300 000 medlemmar i ungefär 1 000 anslutna klubbar. Inom SKK:s verksamhet ryms bland annat utbildning av uppfödare, hundägare och domare för olika typer av tävlings- och testverksamhet. SKK arrangerar även prov, tävlingar och utställningar och arbetar med att informera om hundar. SKK har också regler och rekommendationer gällande hundhållning, avel och uppfödning. Tillsammans med SLU och försäkringsbolaget Agria medverkar SKK till kunskapsinsamling om den svenska hundpopulationen genom bland annat enkätundersökningar och bidrag till forskning.

SKK registrerar ungefär 70 procent av alla Sveriges hundar. Totalt registreras årligen fler än trehundra tusen uppgifter fördelade på ungefär 60 000 valp- och importregistreringar, 100 000 prov- och tävlingsresultat, 50 000 veterinärresultat och 120 000 utställningsresultat. Sedan år 1976 registreras alla uppgifter i databaser. SKK:s register utgör ett världsunikt underlag för alla som vill studera

hundar i termer av släktskapsförhållanden, förändringar i inavelsgrad, rasers hälsa och ohälsa, mentalitet och deltagande i prov och tävlingar med mera. De flesta uppgifterna är åtkomliga via SKK:s webbtjänst Hunddata och kan därmed nyttjas av uppfödare, valpköpare med flera. SKK arbetar för närvarande med att ta fram ett kostnadsfritt verktyg för avelsplanering, SKK Avelsdata, som även det skall kunna nås via SKK:s hemsida. SKK Avelsdata skall på ett lättförståeligt vis sammanställa och redovisa uppgifter ur SKK:s register.

Det bedrivs i dag ingen specifik tjänstehundsverksamhet inom SKK på central nivå. Emellertid uppger SKK att det finns möjlighet att anpassa och utveckla registren efter de statliga tjänstehundsanvändarnas behov. Det kan exempelvis handla om att registrera ytterligare sjukdomar, tester, prov och andra resultat utöver vad som görs i dag. SKK anser att det finns stora vinster att göra med att implementera ett tjänstehundsregister i befintlig databas. Dels kan man då på ett enkelt sätt dra nytta av alla de uppgifter som redan finns om de svenska hundarna, dels torde det vara samhälls-ekonomiskt mer effektivt att samla alla tjänstehundsanvändares dokumentation i samma databas jämfört med att varje intressent inrättar och för egna register.

3.4.2 Svenska Brukshundklubben

Svenska Brukshundklubben (SBK) är den största specialklubben inom Svenska Kennelklubben med 70 000 medlemmar. Via SBK utbildas bevakningshundar, räddningshundar och krigsplacerad hundfunktionärspersonal (se avsnitten 3.3.7 och 3.3.8).

Brukshundklubben arbetar vid sidan av SKK med rasutveckling, framför allt vad gäller brukshundsrasernas mentalitet, hälsa och exteriör. Majoriteten av Sveriges statligt ägda tjänstehundar är av brukshundsras, till exempel schäfer, rottweiler eller malinois. Detta arbete sker även i SBK:s femton rasklubbar. I SBK:s strävan att dokumentera och utveckla hundars mentala egenskaper är bland annat Mentalbeskrivning Hund (MH), enligt vilket 7 000 hundar beskrevs år 2004, ett viktigt verktyg (se även kapitel 4).

Brukshundklubben bedriver omfattande utbildningsverksamhet för hundägare över hela landet. SBK arrangerar även ett stort antal hundsporttävlingar inom grenar som ligger stora delar av tjänste-

hundsverksamheten nära. År 2004 noterades över 10 000 tävlingsstarter i bruksgrenarna spår, rapport, sök och skydd.

4 Lämpliga egenskaper hos tjänstehundar

Tjänstehundsutredningen (Jo 2004:04) skall enligt direktivet (Dir. 2004:80) undersöka vilka egenskaper tjänstehundar skall besitta för att vara lämpliga för de olika ändamålen och vilka raser som passar för detta, samt beskriva vilka avelsmål som bör ställas för att få fram en hög andel friska hundar med de önskvärda egenskaperna. Med ”de olika ändamålen” avses tjänstgöring som övervakningshund (övs-hund) och specialsökhund (narkotika-, bomb-, kriminal- och brandhårdssökhund) inom polisen, som bevakningshund och ammunitionssökande hund (amsökhund) inom Försvarsmakten, som narkotikasökhund inom Tullverket samt som ledarhund för synskadade. De olika tjänstehundstyperna beskrivs närmare i kapitel 3.

4.1 Mentala, fysiska och hälsomässiga egenskaper

Det finns en mängd olika egenskaper hos en hund som har betydelse för en dess lämplighet som tjänstehund. Som exempel kan nämnas storlek, hälsostatus, pälskvalitet, grad av socialisering till människor och andra hundar, jaktinstinkt, rädsla, erfarenheter och så vidare. Ett sätt att systematisera alla hundens egenskaper är att dela upp dem i en mental del och en fysisk del. Inom den fysiska delen ryms bland annat hälsoegenskaper.

4.1.1 Mentalitet

Hundars mentala egenskaper - deras mentalitet - yttrar sig i form av beteenden. Beteendeegenskaper är genetiskt sett kvantitativa, vilket betyder att ett flertal gener under inverkan av miljöeffekter avgör hur egenskapen manifesteras hos den enskilda individen. Egenskaper omnämns i dagligt tal ofta i termer av att de finns eller

inte finns hos en individ. Mer rätt är dock att tänka på en egenskap som något alla hundar har, men att den uttrycks i olika grad hos olika individer. Därtill kan egenskapens uttryck variera mellan olika situationer och tidpunkter för en och samma hund. Detta innebär till exempel att det egentligen inte är möjligt att göra en entydig åtskillnad mellan rädda och orädda hundar; alla hundar har egenskapen rädsla, men de är mer eller mindre rädda i olika situationer. Samma sak gäller för aggressioner, dominansbeteenden och så vidare. För att bedöma hundars mentala egenskaper har olika metoder och facktermer utarbetats och definierats. Det skulle leda för långt att inom ramen för detta betänkande gå in på detta i detalj. Beskrivningen av lämplig mentalitet hos tjänstehundar har därför gjorts på ett mer intuitivt plan, där hundarnas egenskaper beskrivs i termer som alla bör kunna relatera till i någon form, även om de inte är helt korrekta sett till gängse terminologi i hundsammanhang.

Metoder som ger information om hundars mentala egenskaper kan grovt delas in i två grupper; prover respektive tester/beskrivningar. Vid ett *prov* värderas hundens förmåga att utföra något slag av praktiskt arbete. Det kan handla om bruksprov, till exempel spår eller sök, eller olika jaktprov. Historiskt har det främsta motivet med proven varit att avelsvärdera hundarna. Detta har dock förändrats, och i dag är proven i stor utsträckning rena tävlingar. Det som bedöms är inte hundens mentala egenskaper utan enbart dess prestationer, vilka till stor del beror av skickligheten hos den som dresserat hunden. Men självfallet beror hundens prestationer i stor utsträckning även på dess mentalitet och därmed också på ärftliga egenskaper, och detta motiverar ett noggrant urval av avelshundar. Vid *tester/beskrivningar* av hundars mentala egenskaper används vanligen någon form av testbana. Banan innehåller ofta situationer som hundar inte vanligtvis ställs inför. Syftet med en test eller beskrivning är att kartlägga vilka mentala egenskaper eller reaktioner hunden uppvisar i de olika situationerna. Hundens inlärd färdigheter är i detta sammanhang inte av primärt intresse.

Lämplighetstest

I Sverige finns en lång tradition av att testa hundars mentala egenskaper, vilken stammar från tjänstehundsverksamheten vid dåvarande Arméhundskolan i Sollefteå. År 1947 påbörjades där utvecklingen av det lämplighetstest (L-test) som än idag används av bland annat Försvarsmakten och polisen för att bedöma hundars lämplighet som tjänstehundar. "Idealhunden" ansågs kunna tjänstgöra inom i princip samtliga då förekommande tjänstegrenar, vilka i huvudsak hade militär inriktning. Utifrån brister och förtjänster i testresultat inriktades sedan dressyren mot den tjänstegren där hunden passade bäst. Den mentala profil som ansågs vara idealisk för nästan 60 år sedan betraktas i stort sett som idealisk för motsvarande tjänsteinriktningar även i dag.

I sin ursprungliga form var L-testen ett helt system av tester för bedömning av mentalitet, utseende och anatomi, hälsostatus, förmåga att nyttja hörsel- och luktsinne samt även hundens dresserbarhet. När man idag talar om L-test avses i allmänhet endast den mentala delen. Övriga delar bedöms fortfarande, men inte på samma sätt som tidigare. L-testen har med tiden kommit att modifieras i flera led. Det ursprungliga systemet med poängsättning har tagits bort, och hunden blir i dag endast godkänd eller underkänd. I samband med detta har protokollets utformning förenklats. I bilaga 3 bifogas som exempel polisens nu gällande L-testprotokoll. I något reviderad form har L-testen sedan 1960-talet använts även inom Svenska Brukshundklubben (SBK) under benämningen Korning. Korningen är en officiell meritering för brukshundar där även en exteriör bedömning ingår, och den genomförs för närvarande av omkring 1 700 hundar varje år.

Vid en L-test bedömer och tolkar domarna, utifrån hundens reaktioner och förmåga att hantera situationerna den ställs inför, hur hunden upplevt de olika ingående momenten på en delvis standardiserad testbana. Hundens beteenden analyseras och redovisas genom att ett antal definierade mentala egenskaper bedöms utifrån *varför* hunden har uppträtt på ett visst sätt i testsituationerna. Det är inte möjligt att slutligt bedöma de olika egenskaperna förrän hunden genomgått hela testbanan eftersom hundens reaktioner i respektive testsituation beror av flera olika mentala egenskaper.

L-testen nyttjas som en av grunderna i bedömningen av en hunds lämplighet som tjänstehund. Innan det kan bli aktuellt att dressera hunden för tjänst genomförs även miljöprov och arbets-

prov för att utröna dess arbetskapacitet och förmåga att hantera besvärliga miljöer. Kontroll av hundens medicinska status är ytterligare ett viktigt steg, och det ställs i allmänhet krav på att till exempel höft- och armbågsleder skall vara röntgade och friskförklarade av veterinär.

Mentalbeskrivning Hund

Ett annat instrument som används för att få en uppfattning om hundars mentalitet är Mentalbeskrivning Hund (MH). Efter ett drygt tioårigt utvecklingsarbete som involverade bland andra dåvarande Statens Hundskola och SBK, blev Mentalbeskrivning Unghund (MUH) år 1989 en officiell beskrivningsform för hundars mentalitet. Efter viss revidering ersattes MUH år 1997 av Mentalbeskrivning Hund (MH). MH utförs på hundar som uppnått en ålder av minst ett år. Någon övre åldersgräns finns inte. MH är ett av flera verktyg som uppfödarna kan använda vid urvalet av vilka hundar som skall användas i avel. Det används däremot inte av tjänstehundsanvändarna för bedömning av hundars lämplighet för tjänst. År 2004 genomförde 7 000 hundar MH.

MH utförs genom att man på en standardiserad testbana bedömer styrkan eller intensiteten i en hunds reaktioner under de olika ingående momenten. Den testbana man använder sig av liknar den som används vid L-testen. Hundens reaktioner kvantifieras, exempelvis genom att man mäter flyktsträckor eller den tid som förflyter tills hunden blivit lugn efter en rädlereaktion. För att minska subjektiviteten i bedömningen har en mall konstruerats som täcker olika förekommande beteendevariationer vid de olika momenten. Intensiteten graderas i en femgradig skala där 1 står för den lägsta intensiteten och 5 för den högsta. Att man valt att gradera hundens reaktion utifrån stigande intensitet beror på att detta underlättar utvärdering och statistiska beräkningar. Viktigt att notera är att den lägsta och högsta graderingen inte behöver vara likvärdigt med "sämst" respektive "bäst". I bilaga 3 har protokollet som används vid MH bifogats.

För att få delta vid bruksprov i SBK:s regi måste från och med år 2002 alla ägare till hundar som är födda efter den 30 juni 2000 kunna uppvisa protokoll på att hunden genomgått MH. För att få registrera valpar efter hundar av brukshundsras krävs att föräldradjurens har "känd mental status" innebärande genomgången MH.

En skillnad mellan MH och L-test är att det vid MH lämnas mindre utrymme för subjektiva tolkningar och bedömningar, vilket innebär att resultatet blir bättre lämpat att behandla statistiskt. En annan skillnad är att en L-test utmynnar i en bedömning av hur "lämplig" hunden är som tjänstehund. Vid MH görs ingen sådan bedömning utan det enda som registreras är vad hunden *gör*, det vill säga hur den reagerar. Det är sedan uppfödarens eller rasklubbens sak att jämföra den individuella hundens eller en avkommegrupps resultat med det ideal eller den önskade rasprofil som man kommit fram till för aktuell ras. Avvikelser från rasens genomsnitt kan sedan ligga till grund för urval av lämpliga avelsdjur inom rasen.

Lämpliga mentala egenskaper

Tjänstehundsanvändarnas värderingar vid L-test tillsammans med deras egna idealprofiler i termer av MH (bilaga 3) identifierar bland annat ett flertal av de egenskaper som utgör grunden för det som enklast beskrivs som en mer genomgripande egenskap; *arbetslust*. Denna egenskap är av naturliga skäl mycket viktig, och har historiskt prioriterats mycket högt i tjänsthundsverksamheten. Arbetslusten utgör dels en förutsättning för att tjänstehunden skall vara dresserbar och kunna motiveras för sin uppgift, men den kan också i viss mån kompensera andra eventuella brister. Till exempel blir i allmänhet en utpräglad arbetsvillig hund som bedömts ha vissa problem med rädslor mindre benägen att reagera negativt på mentalt belastande arbetssituationer jämfört med den som har en lägre grad av arbetslust. På leddarhundar ställs det i jämförelse med till exempel polishundar något annorlunda krav; de måste visa stort intresse för sin uppgift, men med ett större mått av lugn och behärskning.

Alla tjänstehundstyper måste kunna *fungera i skiftande miljöer* och det ställs även *mycket stora krav på uthållighet*. Tjänstehundar har generellt en stor fördel av att vara *orädda*. Detta gäller framför allt hundar som skall användas i skyddsarbete. För andra tjänstehundstyper är inte kraven fullt lika höga.

Benägenheten att blir arg, att *visa aggression*, är ännu en egenskap som är av betydelse för tjänstehundar. Aggressivitet anses vara till nytta för en skyddshund i en hotfull situation då den måste försvara sin förare. För i princip samtliga andra typer av arbete är en stor benägenhet att visa aggressiva beteenden en nackdel. Med hänsyn till att tjänstehundarna i sin vardag på olika sätt kommer i

kontakt med andra än sina förare är det av stor vikt att hundens sociala egenskaper inte gör den allmänt farlig eller alltför svår att styra och hantera. De senaste årens debatt om farliga hundar har riktat uppmärksamheten på hundar i allmänhet, och det är därför särskilt viktigt att inte tjänstehundar uppfattas som en generell fara för tredje person. Det är dock ett faktum att de hundar som används för krävande uppgifter inom bland annat militär och polisiär verksamhet behöver egenskaper som skulle kunna göra dem farliga under inverkan av ogynnsamma erfarenheter.

4.1.2 Fysiska egenskaper

I hundsammanhang läggs ofta stor vikt vid en mängd exteriöra (utseendemässiga) egenskaper som pälsfärg, huvudets form eller öronens utseende. Inom nästan alla raser finns att stort antal exteriöra detaljer reglerade i en standard för respektive ras. I samband med Svenska Kennelklubbens (SKK) pågående arbete med revidering av regler för championat och utställning konstateras att ”en hunds exteriör i förhållande till en rasstandard inte har någon påvisbar nytta ur ett samhällsnyttigt perspektiv” (Svenska Kennelklubben, 2005). Hundens överensstämmelse med den exteriöra standarden säger därmed lite om dess fysiska förmåga att utföra samhällsnyttiga arbetsuppgifter. En studie har nyligen även visat att hundar som var framgångsrika på utställningar i genomsnitt uppvisade mer rädslor och mindre av de egenskaper som utgör viktiga delar av arbetslusten (Svartberg, 2003). Utställningar verkar alltså inte bidra till att få fram bra tjänstehundar.

Kraven på en tjänstehunds fysiska egenskaper definieras helt utifrån de arbetsuppgifter den skall lösa. Det handlar i detta sammanhang framför allt om olika typer av spår-, sök-, bevaknings- och skyddsarbete. För ledarhundar för synskadade spelar anatomi och fysisk prestationsförmåga en jämförelsevis mindre roll, men grundkravet är att hunden är av lämplig storlek. Med lämplig storlek menas att ledarhunden å ena sidan skall vara tillräckligt stor för att fungera som en tydlig vägledare, å andra sidan inte så stor att den blir svårhanterlig. Skyddshunden skall inte vara så stor att den blir klumpig eller skadebenägen, men den måste vara tillräckligt stor för att ingjuta respekt och kunna stoppa en person. Den enda statliga tjänstehundstypen i Sverige som för närvarande skyddsdresseras är polisens övervakningshundar (”klassiska” polishundar). Sökhundar,

till exempel Tullverkets narkotikasökhundar och polisen bomb-sökhundar, kan med fördel vara mindre och lättare än skyddshundarna, detta beroende på att de då blir enklare att hantera och lyfta då de skall söka i trånga eller otillgängliga utrymmen.

Spår- och bevakningsarbete innebär i sig inte någon större fysisk prestation, och ställer inte alltför specifika krav på kroppsbyggnad och storlek. Det är emellertid oftast samma hundar som även skall utföra olika typer av personsök och skyddsarbete, och för detta ökar kraven betydligt. Viktiga aspekter är hållbarhet, uthållighet och framkomlighet i samband med personsök i terräng. Därtill kan man väga in betydelsen av att hundens utseende kan imponera och verka avskräckande.

Sammanfattningsvis krävs av de flesta tjänstehundar att de uppvisar stor fysisk kapacitet, samt har en byggnad och storlek som inte gör dem skadebenägna eller orsakar dem onödiga förslitningar. Med hänsyn till att olika individer trots vissa olikheter i anatomi kan anses fungera mer eller mindre väl är det svårt att exakt definiera vilka egenskaper som är de optimala. Viss variation torde därmed kunna tolereras inom ramen för vad som kan anses vara lämplig anatomi. För att skaffa sig ett välgrundat underlag inför en mer detaljerad beskrivning vore det lämpligt att sammanställa och analysera information om byggnad och storlek på de tjänstehundar som i praktiken visat sig uppfylla de aktuella funktionskraven.

4.1.3 Hälsa

Det önskvärda för alla hundar, även tjänstehundar, är självfallet att de förblir helt friska under sin livstid. För hundar i gemen handlar detta i första hand om välbefinnandet hos hunden själv, men även om ägarens omtanke och omsorg om sin hund. För en tjänstehund, där inköp och utbildning kostat mycket pengar, är den ekonomiska aspekten av stor vikt. Absolut hälsa är dock inte ett realistiskt mål eftersom alla hundar kan drabbas av skador och icke ärftliga sjukdomar. Målsättningen i tjänstehundsverksamheten måste därför vara att i möjligaste mån undvika att hundarna bär på ärftliga sjukdomar och defekter, att de har ett väl fungerande immunförsvar samt att deras anatomi inte orsakar dem onödiga skador eller förslitningar. Detta är i grunden en fråga om att avelsarbetet bedrivs i enlighet med de prestationskrav som praktisk tjänst bjuder.

Många sjukdomar och ärftliga defekter är tydligt rasbundna. Vilka de specifika sjukdomsproblemen är beror därför av vilken ras man väljer att beakta. Det blir av naturliga skäl en åtskillnad i kraven på hälsa mellan sjukdomar som är möjliga att behandla framgångsrikt och de som är kroniskt belastande utan möjlighet till ordentlig lindring för hunden. Som exempel kan nämnas att ryggproblem ofta kräver vila, operation eller i värsta fall kassation, medan sköldkörtelproblem i allmänhet kan medicineras framgångsrikt. En annan jämförelse kan göras mellan kroniska njurdefekter och en lindrigt känslig mage som endast kräver att man undviker vissa foder. För att uppfylla kraven för användning i avel är självfallet kraven högre eftersom många hälsostörningar har en ärftlig grund.

Sverige har varit ett föregångsland i bekämpandet av vissa sjukdomar hos hund, numera kallat hälsoprogram. Ett samarbete under 1970- och 1980-talen mellan Statens Hundskola i Sollefteå och Sveriges lantbruksuniversitet resulterade i att Svenska Kennelklubben införde ett hälsoprogram mot höftledsdysplasi (HD), en vanlig ärftlig utvecklingsrubbnings i höftlederna som kan innebära smärta och nedsatt funktion hos drabbade hundar. Senare har man inom SKK infört hälsoprogram mot flera andra hälsostörningar. Detta är ett av de mer effektiva instrumenten som tillämpas för att minska frekvensen av vissa ärftliga sjukdomar, dels genom krav på avelsdjuren men även med hänsyn till att uppgifter om enskilda hundars hälsostatus avseende den aktuella sjukdomen/defekten blir tillgängliga för uppfödare, valpköpare och tjänstehundsanvändare via offentliga register. Bekämpning av ärftliga sjukdomar är emellertid inte problemfritt, bland annat eftersom många hälsostörningar är svåra att entydigt diagnosticera och gradera.

Det finns ett antal sjukdomar som utgör problem inom de raser som används inom tjänstehundsverksamheten och som det därför är angeläget att begränsa och motverka. Nedan återges exempel på sådana hälsostörningar som kan påverkas genom ett riktat urval av avelsdjur:

- Diskbråcksförändringar vid det så kallade L7/S1-syndromet, vanlig hos framför allt schäfer.
- Eksem, hudinfektioner och klåda kan uppträda utan att det nödvändigtvis är ärftligt, men besvären uppvisar klart högre frekvens inom vissa raser och grupper av närbesläktade hundar. Allergier utgör inte sällan en bakomliggande orsak till detta.

Förutom att de utgör ett djurskyddsproblem och kan sänka hundens prestationsförmåga, kan denna typ av problem även vara en ekonomisk belastning för hundägaren genom kostnader för specialfoder och veterinärvård.

- Rubbningar i bukspottkörtelfunktionen leder till att hunden får svårigheter att tillgodogöra sig maten den äter. Schäfer är en drabbad ras.
- Blindhet kan orsakas av ärftligt betingade ögonbottenförändringar. Ett exempel är den hos labrador förekommande ögonsjukdomen PRA.

4.2 Raser

I tjänstehundssammanhang är egentligen den enskilda hundens rastillhörighet ointressant. Det som har betydelse är i vilken utsträckning hunden besitter den kombination av egenskaper som krävs för den aktuella uppgiften. Av naturliga skäl är det så att hundar inom en enskild ras uppvisar likartade egenskaper, och det är just denna omständighet som gör att det finns anledning att diskutera lämpliga raser.

Minst två aspekter av vikt kan urskiljas i diskussionen om raser med lämpliga egenskaper. Den ena handlar om att man lättare kan finna lämpliga individer om man söker i raser som av erfarenhet visat sig rymma en någorlunda hög andel lämpliga tjänstehundsämnen. Den andra aspekten är av betydelse om ett eget avelsarbete skall bedrivas. Det gäller då att för det första satsa på en ras där man i ett inledningsskede kan finna individer som nedärver önskvärda egenskaper. För det andra bör man ta hänsyn till framtida möjligheter till avelssamarbete med andra privata eller statliga uppfödare; när det gäller tjänstehundsavel underlättas detta om man satsat på en ras som är vanligt förekommande som tjänstehund eller som används för snarlika ändamål.

Den vanligaste hundrasen i tjänstesammanhang sett i ett globalt perspektiv är, precis som i Sverige, schäfer. I fråga om specifika tjänstehundstyper kan - även detta i likhet med svenska förhållanden - andra raser vara vanligare. Tjänstehundsutredningen har inte gjort någon kartläggning på detta område men rent allmänt tycks retrieverraser vara vanliga som ledarhundar för synskadade, i syn-

nerhet golden och labrador retriever. Spanielraser som springer och cocker spaniel verkar vara populära att använda som olika typer av sökhundar, exempelvis narkotikasökhundar, i många länder.

4.3 Avelsmål

Som nämnts tidigare skall Tjänstehundsutredningen enligt direktivet ”beskriva vilka avelsmål som bör ställas för att få fram en hög andel friska hundar med de önskvärda egenskaperna”. Just detta är rimligen det övergripande avelsmålet, att få fram hundar som fungerar väl i tjänst under lång tid. Utöver mentalt och fysiskt goda förutsättningar för tjänst ur ett mer allmänt perspektiv innefattar detta avelsmål att hundarna skall ha låg skade- och sjukdomsfrekvens och kunna leva i socialt samspel även med andra än sina egna förare samt att de med bibehållet psykiskt välbefinnande skall tåla de påfrestningar som tjänstgöringen innebär.

Som grund för lämpligt avelsmål måste alltså finnas mer direkta ekonomiska aspekter. Friska hundar som fungerar länge i tjänst är billigare än sjuka hundar som måste tas ur tjänst i unga år. Även mer indirekta ekonomiska aspekter måste vägas in; en hund som fungerar väl i tjänst genererar mer samhällsnytta än en hund som inte har de för tjänst rätta förutsättningarna. Slutligen finns viktiga djurskyddsaspekter. Den mest uppenbara djurskyddsfrågan som måste avspeglas i avelsmålet är hundarnas fysiska hälsa. Men det är också viktigt att väga in hundarnas psykiska välbefinnande i samband med de belastningar som tjänstehundar utsätts för.